

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Amān Practices and the Religious Order after Conquest in Seljuk Siege Warfare: An Assessment from the Perspective of Islamic Law

Türkiye Selçuklularında Kale Muhasaralarında Emān ve Fetih Sonrası Dinî Düzen: İslam Hukuku Perspektifinden Bir Değerlendirme

Filiz Akçay*

Abstract: This study examines the legal function of *amān* during castle sieges in the Anatolian Seljuk State and analyses the religious order established after conquest within the framework of Islamic law. Previous studies have generally focused on the military and political dimensions of Seljuk conquests, whereas the relationship between *amān* practices and the post-conquest religious order has received limited scholarly attention. The research is based on a comparative analysis of primary chronicles, particularly Ibn Bībī, together with modern scholarship. Case studies from Antioch, Antalya, Sudak, Trebizond, and Sinop are examined with particular attention to surrender negotiations, guarantees of safety, the proclamation of the Friday sermon in the ruler's name, judicial appointments, the organisation of religious institutions, and the legal status of non-Muslim communities. The findings demonstrate that *amān* functioned not merely as a legal guarantee ending military conflict but also as an instrument for establishing public order, legitimising political authority, and institutionalising the new administration in conquered cities. The study further reveals that post-conquest religious policies were shaped according to local political conditions, strategic considerations, and the terms of surrender rather than following a uniform model. Accordingly, the article argues that Seljuk conquest policy combined military success with legal security and institutional religious organisation within a coherent framework of Islamic governance.

Keywords: Anatolian Seljuks; Amān; Islamic Law; Siege Warfare; Conquest; Religious Order

Öz: Bu çalışma, Türkiye Selçuklularında kale muhasaraları sırasında uygulanan emānın İslam hukuku bakımından taşıdığı işlevi ve fetih sonrasında kurulan dinî düzenin temel özelliklerini incelemektedir. Türkiye Selçuklu tarih yazıcılığında kuşatmalar çoğunlukla askeri ve siyasi gelişmeler çerçevesinde değerlendirilmiş; buna karşılık emān uygulaması ile fetih sonrasında oluşturulan dinî-idarî düzen arasındaki ilişki müstakil biçimde ele alınmamıştır. Araştırmada İbn Bībî başta olmak üzere dönemin kronikleri ile modern çalışmalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Antakya, Antalya, Suğdak, Trabzon ve Sinop örnekleri üzerinden teslim müzakereleri, emān uygulamaları, hutbe, kadı tayini, camilerin faaliyete geçirilmesi, dinî sembollerin kullanımı ve gayrimüslim tebaanın hukukî statüsü analiz edilmiştir. İnceleme sonucunda emānın savaşın sona ermesini sağlayan bir hukuk kurumu olmasının yanında fethedilen şehirlerde kamu düzeninin korunması, siyasi

* Asst. Prof. Dr., Ordu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History

Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4292-5047>

filizakcay@odu.edu.tr

Cite as / Atıf: Akçay, F. (2026). Amān practices in Anatolian Seljuk castle sieges and the establishment of the post-conquest religious order/Türkiye Selçuklu kale muhasaralarında emān uygulaması ve fetih sonrası dinî düzenin tesisi. *Turkish Studies-Comparative Religious Studies*, 21(3), 3979 – 4025. Ankara Bilim University Publications. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.95461>

Received/Geliş: 17 June/Temmuz 2026

Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2026

Published/Yayın: 25 September/Eylül 2026

Checked by plagiarism software

meşruiyetin görünür hâle getirilmesi ve yeni idarî yapının oluşturulmasında belirleyici bir işleve sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca fetih sonrasında gerçekleştirilen dinî uygulamaların bütün şehirlerde aynı biçimde uygulanmadığı; şehirlerin stratejik konumu, teslim şartları ve siyasî şartlara göre farklılaştığı anlaşılmıştır. Çalışma, Türkiye Selçuklu fetih siyasetinin askerî başarı ile hukukî güvenceyi ve dinî düzeni birlikte şekillendiren çok yönlü bir yönetim anlayışına dayandığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçukluları; Emân; İslam Hukuku; Kale Muhasaraları; Fetih; Dinî Düzen.

Structured Abstract:

Studies on the military history of the Anatolian Seljuk State have traditionally concentrated on conquest campaigns, siege warfare, military organisation, and political developments. Comparatively little attention, however, has been devoted to the legal foundations of siege warfare and to the relationship between the institution of *amān* and the religious and administrative order established after the conquest of fortified cities. Although *amān* has generally been discussed within the framework of surrender agreements in Islamic legal studies, its contribution to the consolidation of political authority, the establishment of public order, and the institutionalisation of post-conquest administration has not been examined comprehensively in the context of Anatolian Seljuk history. This study addresses that gap by analysing the implementation of *amān* together with the religious and administrative arrangements introduced after conquest, thereby offering a broader assessment of Anatolian Seljuk conquest policy from the perspective of Islamic law.

Within Islamic jurisprudence, *amān* denotes a legal guarantee granted to enemy individuals or communities during wartime, ensuring the protection of life, property, and, under specified conditions, religious practice. Beyond providing security for those who accepted surrender, it also constituted the legal basis upon which the authority of the new government was established. Conquest, therefore, represented far more than military victory; it initiated a process through which legal legitimacy, administrative organisation, and social order were reconstructed under the authority of the conquering state. Evidence preserved in Anatolian Seljuk chronicles demonstrates that Seljuk rulers generally avoided prolonged and destructive sieges whenever political and military conditions permitted. Instead, military pressure was combined with diplomatic negotiation, and surrender was encouraged through guarantees of *amān*, allowing fortified cities to pass under Seljuk rule with minimal destruction. Such a policy not only reduced human and material losses but also facilitated the rapid establishment of political stability following conquest.

The present study employs a qualitative historical methodology based upon documentary analysis and comparative historical interpretation. The principal primary sources include the chronicles of Ibn Bībī, the Anonymous Seljuknāme, Yazıcızāde Ali, Aksarayī, Ibn al-Athīr, and other contemporary historians. These accounts are examined alongside modern scholarship in order to evaluate not merely the narrative of military operations but also the legal, administrative, and religious practices accompanying the incorporation of conquered territories into the Seljuk state. Particular attention is devoted to the conquests of Antioch, Antalya, Alara, Hançin, Sudak, Trebizond, and Sinop. These case studies provide the basis for analysing surrender negotiations, the application of *amān*, the proclamation of the Friday *khutba* in the ruler's name, the appointment of *qādīs*, the organisation of religious institutions, and the legal position of non-Muslim communities after conquest. Through this comparative framework, the study identifies both the common principles that characterised Anatolian Seljuk conquest policy and the regional variations that emerged according to local political, military, and demographic circumstances.

The comparative examination of the available evidence indicates that Seljuk rulers did not regard siege warfare solely as a military undertaking. Armed force and diplomatic negotiation functioned as complementary instruments throughout the siege process. Once the defensive capacity of a fortress had weakened sufficiently, negotiations were initiated and guarantees of *amān* were offered to encourage surrender. Such agreements enabled cities to be incorporated into Seljuk territory without extensive devastation while significantly reducing the administrative difficulties that frequently accompanied military conquest. The surrender of Alara, the negotiations conducted during the siege of Hançin, and the peaceful incorporation of Sinop clearly demonstrate that *amān* operated not as a temporary concession but as a legal mechanism that facilitated the orderly transfer of sovereignty and the establishment of stable government.

The case of Antalya provides one of the clearest illustrations of the systematic administrative and religious policies implemented after conquest. Following the incorporation of the city into the Anatolian Seljuk State, Mubārīz al-Dīn Ertokuş was appointed governor, while *qādīs*, imams, muezzins, and scribes assumed responsibility for the religious and administrative organisation of the city. Mosques were reopened or reorganised, prayer niches (*mihrābs*) and pulpits (*minbars*) were constructed where necessary, and the institutional framework of Islamic urban administration was rapidly established. Comparable developments may also be observed in Sinop, where the reorganisation of administrative institutions accompanied efforts to secure the Black Sea commercial network. These examples demonstrate that conquest was conceived as the

beginning of a long-term process of political integration rather than the conclusion of a purely military campaign.

The remaining case studies examined in this research further demonstrate that post-conquest religious and administrative policies were neither rigid nor uniformly implemented throughout the Anatolian Seljuk realm. The conquest of Antioch illustrates how the rapid establishment of a new political order was accompanied by the proclamation of the Friday *khuṭba* in the ruler's name and the appointment of officials responsible for the administration of justice and religious affairs. These measures publicly affirmed the legitimacy of Seljuk authority while integrating the city into the institutional framework of the state. Sudak, by contrast, reveals a policy shaped primarily by commercial and strategic considerations. Following its incorporation into Seljuk rule, particular attention was devoted to securing the northern Black Sea trade routes, while religious and administrative institutions were reorganised in accordance with the city's economic significance. The Trebizond campaigns present a different picture. Owing to the city's geographical position, political circumstances, and regional power balance, the Seljuks were unable to implement every aspect of the post-conquest programme that characterised other conquered centres. These differences indicate that although the legal principles governing conquest remained consistent, their practical application varied according to military realities, diplomatic conditions, and local administrative requirements.

The evidence assembled in this study further indicates that the religious order established after conquest extended well beyond symbolic expressions of sovereignty. The proclamation of the Friday *khuṭba* in the name of the Seljuk ruler represented one of the clearest manifestations of legitimate political authority in the Islamic tradition, yet it constituted only one element within a broader programme of institutional consolidation. The appointment of *qāḍīs* ensured the operation of the judicial system in accordance with Islamic law, while the designation of imams, muezzins, preachers, and other religious officials enabled the regular organisation of communal religious life. Existing mosques were restored where necessary, new places of worship were established when required, and religious foundations contributed to maintaining these institutions. Collectively, these measures transformed military conquest into a durable administrative order and reinforced the visibility of Seljuk authority in the everyday life of conquered urban communities.

The legal position of non-Muslim populations likewise formed an essential component of this administrative transformation. In cities that accepted surrender under the provisions of *amān*, the local inhabitants generally remained in place under the protection of the new government. Their lives and property were guaranteed, while economic activity was allowed to continue with minimal disruption. Their legal status was subsequently defined within the framework of Islamic law, particularly through the payment of *jizya*, thereby enabling the continuity of production, commerce, and urban life. Religious policy, however, was not applied identically in every conquered city. In certain strategically important centres, major churches were converted into mosques as visible symbols of the establishment of Islamic political authority. Elsewhere, Christian communities continued to practise their religion under the guarantees provided by surrender agreements. Such diversity demonstrates that Anatolian Seljuk rulers interpreted the fundamental principles of Islamic law in accordance with prevailing political conditions rather than adhering to an inflexible administrative model.

Viewed collectively, the legal framework governing siege warfare and the institutional arrangements introduced after conquest reveal that *amān* functioned as one of the principal mechanisms through which Seljuk authority was consolidated. Negotiated surrender permitted cities to enter Seljuk rule without widespread destruction, thereby allowing administrative institutions to become operational within a relatively short period. Judicial offices were established, religious institutions reorganised, military administration stabilised, and public order restored. Consequently, the conclusion of military operations marked the beginning of a comprehensive process of political and institutional integration. The guarantees provided through *amān* created the secure environment necessary for preserving social stability, while the rapid establishment of administrative structures ensured the permanence of Seljuk sovereignty.

The comparative analysis undertaken in this article demonstrates that Anatolian Seljuk conquest policy rested upon the interdependence of military success, legal security, institutional administration, and religious legitimacy. Although Antioch, Antalya, Alara, Hançin, Sinop, Sudak, and Trebizond differed considerably in their political circumstances, strategic significance, and demographic composition, the fundamental objectives pursued by the Seljuk administration remained remarkably consistent. Negotiated surrender, the granting of *amān*, the appointment of administrative officials, the organisation of religious

institutions, and the restoration of public order constituted successive stages within a coherent programme of state formation. Local conditions influenced the practical implementation of these measures, yet the legal principles underlying the establishment of Seljuk authority remained substantially unchanged throughout the examined cases.

In conclusion, this study argues that the sieges conducted by the Anatolian Seljuk State cannot be interpreted exclusively within the framework of military history. A comprehensive understanding of Seljuk conquest policy requires the simultaneous consideration of Islamic legal principles, diplomatic negotiation, administrative organisation, and religious institutionalisation. The evidence presented through the cases of Antioch, Antalya, Alara, Hançin, Sudak, Trebizond, and Sinop demonstrates that *amān* represented far more than a temporary guarantee granted at the end of military conflict. It constituted one of the principal legal instruments through which political authority was legitimised, administrative institutions were established, and post-conquest urban order was consolidated. By examining the interaction between Islamic law and post-conquest governance, this study offers a broader interpretative framework for understanding the institutional foundations of Anatolian Seljuk rule and contributes a new perspective to the historiography of Seljuk conquest policy.

Keywords: Amān; Islamic Law; Siege Warfare; Conquest

ملخص منظم:

لطلالما ركزت الدراسات المتعلقة بالتاريخ العسكري للدولة السلجوقية الأناضولية على حملات الفتح، وحرب الحصار والتنظيم العسكري، والتطورات السياسية. غير أن الاهتمام الذي أولي للأسس القانونية لحرب الحصار، وللعلاقة بين مؤسسة *الأمان* والنظام الديني والإداري الذي أُقيم بعد فتح المدن المحصنة، كان محدوداً نسبياً. ورغم أن مصطلح «الأمان» قد نوقش عموماً في إطار اتفاقيات الاستسلام في الدراسات الفقهية الإسلامية، إلا أن مساهمته في توطيد السلطة السياسية، وإرساء النظام العام، وإضفاء الطابع المؤسسي على الإدارة في مرحلة ما بعد الفتح لم تُدرس بشكل شامل في سياق تاريخ السلاجقة الأناضوليين، تعالج هذه الدراسة تلك الفجوة من خلال تحليل تطبيق *الأمان* جنباً إلى جنب مع الترتيبات الدينية والإدارية التي أدخلت بعد الفتح، مما يقدم تقييماً أوسع لسياسة الفتح السلاجقة الأناضولية من منظور الشريعة الإسلامية.

في الفقه الإسلامي، يشير *الأمان* إلى ضمان قانوني يُمنح للأفراد أو المجتمعات المعادية في زمن الحرب، ويضمن حماية الأرواح والممتلكات، وفي ظل شروط محددة، ممارسة الشعائر الدينية. وإلى جانب توفير الأمن لمن قبلوا الاستسلام، شكل *الأمان* أيضاً الأساس القانوني الذي أُقيمت عليه سلطة الحكومة الجديدة. ولذلك، لم يمثل الفتح مجرد انتصار عسكري فحسب؛ بل أطلق عملية أعيد من خلالها بناء الشرعية القانونية والتنظيم الإداري والنظام الاجتماعي تحت سلطة الدولة الفاتحة. وتُظهر الأدلة المحفوظة في سجلات السلاجقة الأناضولية أن الحكام السلاجقة تجنبوا عموماً الحصار المطول والمدمرة كلما سمحت الظروف السياسية والعسكرية بذلك. وبدلاً من ذلك، كان يتم الجمع بين الضغط العسكري والمفاوضات الدبلوماسية، وكان يتم تشجيع الاستسلام من خلال ضمانات *الأمان*، مما سمح للمدن المحصنة بالانتقال إلى الحكم السلجوقي بأقل قدر من الدمار. ولم تقلل هذه السياسة من الخسائر البشرية والمادية فحسب، بل سهلت أيضاً تحقيق الاستقرار السياسي بسرعة عقب الفتح.

تستخدم هذه الدراسة منهجية تاريخية نوعية تستند إلى تحليل الوثائق والتفسير التاريخي المقارن. وتشمل المصادر الأولية الرئيسية سجلات ابن بيبلي، و«السلاجقة» المجهول المؤلف، ويازيتش زاده علي، وأكساري، وابن الأثير، وغيرهم من المؤرخين المعاصرين. ويتم فحص هذه الروايات جنباً إلى جنب مع الدراسات الأكاديمية الحديثة من أجل تقييم ليس فقط سرد العمليات العسكرية، بل أيضاً الممارسات القانونية والإدارية والدينية المصاحبة لدمج الأراضي المحتلة في الدولة السلاجقة. ويؤلي البحث اهتماماً خاصاً لغزوات أنطاكية، وأنطاليا، وألارا، وهانشين، وسوداك، وتريبيزون، وسينوب. وتشكل دراسات الحالة هذه الأساس لتحليل مفاوضات الاستسلام، وتطبيق *الأمان*، وإلقاء خطبة الجمعة باسم الحاكم، وتعيين *القضاة*، وتنظيم المؤسسات الدينية والوضع القانوني للمجتمعات غير المسلمة بعد الفتح. من خلال هذا الإطار المقارن، تحدد الدراسة كلاً من المبادئ المشتركة التي ميزت سياسة الفتح السلجوقي في الأناضول، والاختلافات الإقليمية التي ظهرت وفقاً للظروف السياسية والعسكرية والديموغرافية المحلية.

ويشير الفحص المقارن للأدلة المتاحة إلى أن الحكام السلاجقة لم يعتبروا حرب الحصار مجرد عملية عسكرية بحتة. فقد عملت القوة المسلحة والمفاوضات الدبلوماسية كأدوات متكاملة طوال عملية الحصار. وبمجرد أن تضعف القدرة الدفاعية للقلعة بشكل كافٍ، كانت المفاوضات تبدأ وتقدم ضمانات *الأمان* لتشجيع الاستسلام. ومكنت هذه الاتفاقيات من ضم المدن إلى الأراضي السلاجقة دون تدمير واسع النطاق، مع تقليل الصعوبات الإدارية التي غالباً ما كانت تصاحب الفتح العسكري بشكل كبير. ويُظهر

،استسلام الأرا، والمفاوضات التي جرت أثناء حصار هانشين، وضم سينوب سلمياً بوضوح أن *الأمان* لم يكن بمثابة تنازل مؤقت بل آلية قانونية سهّلت الانتقال المنظم للسيادة وإقامة حكومة مستقرة

وتُعد حالة أنطاليا أحد أوضح الأمثلة على السياسات الإدارية والدينية المنهجية التي نُفذت بعد الفتح. فعقب ضم المدينة إلى الدولة السلجوقية الأناضولية، عُيّن مبارز الدين إرتوكوش واليّا، بينما تولى القضاة والأئمة والمؤذنون والكتبة مسؤولية التنظيم الديني والإداري للمدينة. أُعيد فتح المساجد أو أُعيد تنظيمها، وشيّدت محاريب ومناير حيثما دعت الحاجة، وسرعان ما أنشئ الإطار المؤسسي للإدارة الحضرية الإسلامية. ويمكن ملاحظة تطورات مماثلة أيضاً في سينوب، حيث رافقت إعادة تنظيم المؤسسات الإدارية الجهود الرامية إلى تأمين شبكة التجارة في البحر الأسود. وتُظهر هذه الأمثلة أن الفتح كان يُنظر إليه على أنه بداية عملية طويلة الأمد للتكامل السياسي، وليس خاتمة لحملة عسكرية بحثة

وتُظهر دراسات الحالة المتبقية التي تم فحصها في هذا البحث بشكل أكبر أن السياسات الدينية والإدارية التي أعقبت الفتح لم تكن جامدة ولا تم تنفيذها بشكل موحد في جميع أنحاء المملكة السلجوقية الأناضولية. ويوضح فتح أنطاكية كيف أن الإقامة السريعة لنظام سياسي جديد توافقت مع إلقاء *الخطبة* يوم الجمعة باسم الحاكم وتعيين مسؤولين عن إقامة العدل والشؤون الدينية. وقد أكدت هذه الإجراءات علناً شرعية السلطة السلجوقية، مع دمج المدينة في الإطار المؤسسي للدولة. أما سوداك، على النقيض من ذلك فتكشف عن سياسة شكلتها في المقام الأول اعتبارات تجارية واستراتيجية. فبعد ضمها إلى الحكم السلجوقي، تم إيلاء اهتمام خاص لتأمين طرق التجارة الشمالية للبحر الأسود، في حين أُعيد تنظيم المؤسسات الدينية والإدارية وفقاً للأهمية الاقتصادية للمدينة. أما حملات ترييزوند فتقدم صورة مختلفة. ونظراً للموقع الجغرافي للمدينة، والظروف السياسية، وتوازن القوى الإقليمي، لم يتمكن السلجوقية من تنفيذ كل جوانب برنامج ما بعد الفتح الذي ميز المراكز الأخرى التي تم احتلالها. وتشير هذه الاختلافات إلى أنه على الرغم من أن المبادئ القانونية التي تحكم الفتح ظلت ثابتة، فإن تطبيقها العملي تباين وفقاً للواقع العسكري، والظروف الدبلوماسية والمتطلبات الإدارية المحلية

كما تشير الأدلة التي جمعتها هذه الدراسة إلى أن النظام الديني الذي أُقيم بعد الفتح تجاوز بكثير مجرد التعبيرات الرمزية، للسيادة. كان إلقاء *الخطبة* يوم الجمعة باسم الحاكم السلجوقي أحد أوضح مظاهر السلطة السياسية الشرعية في التقاليد الإسلامية ومع ذلك لم يكن سوى عنصر واحد ضمن برنامج أوسع نطاقاً لتوطيد المؤسسات. فقد كفل تعيين *القضاة* سير النظام القضائي وفقاً للشرعية الإسلامية، في حين أتاح تعيين الأئمة والمؤذنين والوعاظ وغيرهم من المسؤولين الدينيين التنظيم المنتظم للحياة الدينية المجتمعية. تم ترميم المساجد القائمة عند الضرورة، وإنشاء أماكن عبادة جديدة عند الحاجة، وساهمت المؤسسات الدينية في الحفاظ على هذه المؤسسات. مجتمعةً، حولت هذه التدابير الفتح العسكري إلى نظام إداري دائم وعززت ظهور السلطة السلجوقية في الحياة اليومية للمجتمعات الحضرية التي تم احتلالها

كما شكّل الوضع القانوني للسكان غير المسلمين عنصراً أساسياً في هذا التحول الإداري. ففي المدن التي قبلت الاستسلام، بموجب أحكام «الأمان»، بقي السكان المحليون عموماً في أماكنهم تحت حماية الحكومة الجديدة. وتم ضمان حياتهم وممتلكاتهم بينما سُمح باستمرار النشاط الاقتصادي بأقل قدر من التعطيل. وتم تحديد وضعهم القانوني لاحقاً في إطار الشريعة الإسلامية، لا سيما من خلال دفع «الجزية»، مما مكّن من استمرار الإنتاج والتجارة والحياة الحضرية. ومع ذلك، لم تُطبق السياسة الدينية بنفس الطريقة في كل مدينة تم احتلالها. ففي بعض المراكز ذات الأهمية الاستراتيجية، تم تحويل الكنائس الكبرى إلى مساجد كرموز واضحة لإرساء السلطة السياسية الإسلامية. وفي أماكن أخرى، واصلت المجتمعات المسيحية ممارسة دينها بموجب الضمانات التي وفرتها اتفاقيات الاستسلام. ويُظهر هذا التنوع أن الحكام السلجوقية الأناضوليين فسّروا المبادئ الأساسية للشريعة الإسلامية وفقاً للظروف السياسية السائدة بدلاً من الالتزام بنموذج إداري جامد

وبالنظر إلى الأمر بشكل جماعي، فإن الإطار القانوني الذي يحكم حرب الحصار والترتيبات المؤسسية التي أُدخلت بعد الفتح تكشف أن *الأمان* كان بمثابة إحدى الآليات الرئيسية التي تم من خلالها توطيد السلطة السلجوقية. فقد سمح الاستسلام التفاوضي للمدن بالدخول تحت الحكم السلجوقي دون تدمير واسع النطاق، مما أتاح للمؤسسات الإدارية أن تبدأ عملها في غضون فترة قصيرة نسبياً. وأنشئت المكاتب القضائية، وأُعيد تنظيم المؤسسات الدينية، واستقرت الإدارة العسكرية، واستُعيد النظام العام وبالتالي، شكّل انتهاء العمليات العسكرية بداية عملية شاملة للاندماج السياسي والمؤسسي. وقد أوجدت الضمانات المقدمة من خلال *الأمان* البيئة الآمنة اللازمة للحفاظ على الاستقرار الاجتماعي، في حين كفل الإنشاء السريع للهياكل الإدارية استمرار السيادة السلجوقية

يُظهر التحليل المقارن الذي أُجري في هذه المقالة أن سياسة الغزو السلجوقية في الأناضول استندت إلى الترابط بين النجاح العسكري، والأمن القانوني، والإدارة المؤسسية، والشرعية الدينية. وعلى الرغم من الاختلافات الكبيرة بين أنطاكية وأنطاليا والأرا وهانشين وسينوب وسوداك وترييزوند من حيث الظروف السياسية والأهمية الاستراتيجية والتركيبة السكانية، إلا أن الأهداف «الأساسية التي سعت إليها الإدارة السلجوقية ظلت متسقة بشكل ملحوظ. فقد شكلت الاستسلام عن طريق التفاوض، ومنح «الأمان» وتعيين المسؤولين الإداريين، وتنظيم المؤسسات الدينية، واستعادة النظام العام مراحل متتالية ضمن برنامج متماسك لتأسيس الدولة أثرت الظروف المحلية على التنفيذ العملي لهذه التدابير، ومع ذلك ظلت المبادئ القانونية التي استندت إليها إرساء السلطة السلجوقية دون تغيير جوهري في جميع الحالات التي تم فحصها

في الختام، ترى هذه الدراسة أن الحصارات التي شنتها الدولة السلاجقة الأناضولية لا يمكن تفسيرها حصرياً في إطار التاريخ العسكري. ويتطلب الفهم الشامل لسياسة الغزو السلاجقة النظر في آن واحد إلى المبادئ القانونية الإسلامية، والمفاوضات، الدبلوماسية، والتنظيم الإداري، والمؤسسية الدينية. وتُظهر الأدلة المقدمة من خلال حالات أنطاكية، وأنطاليا، وألارا، وهانشين وسوداك، وتريزوند، وسينوب أن «الأمان» كان يمثل أكثر بكثير من مجرد ضمان مؤقت يُمنح في نهاية الصراع العسكري. فقد شكّل أحد الأدوات القانونية الرئيسية التي تم من خلالها إضفاء الشرعية على السلطة السياسية، وإنشاء المؤسسات الإدارية، وترسيخ النظام الحضري بعد الفتح. من خلال دراسة التفاعل بين الشريعة الإسلامية والحكم في مرحلة ما بعد الفتح، تقدم هذه الدراسة إطاراً تفسيرياً أوسع لفهم الأسس المؤسسية للحكم السلجوقي في الأناضول، وتساهم في تقديم منظور جديد لتاريخ سياسة الفتح السلجوقي.

الكلمات المفتاحية: الأمان؛ الشريعة الإسلامية؛ حرب الحصار؛ الفتح

Résumé Structuré:

Les études consacrées à l'histoire militaire de l'État seldjoukide d'Anatolie se sont traditionnellement concentrées sur les campagnes de conquête, la guerre de siège, l'organisation militaire et les évolutions politiques. En revanche, une attention relativement faible a été accordée aux fondements juridiques de la guerre de siège ainsi qu'à la relation entre l'institution de l'*amān* et l'ordre religieux et administratif mis en place après la conquête des villes fortifiées. Bien que l'*amān* ait généralement été abordé dans le cadre des accords de reddition au sein des études de droit islamique, sa contribution à la consolidation de l'autorité politique, à l'instauration de l'ordre public et à l'institutionnalisation de l'administration post-conquête n'a pas fait l'objet d'une analyse exhaustive dans le contexte de l'histoire seldjoukide d'Anatolie. La présente étude comble cette lacune en analysant la mise en œuvre de l'*amān* parallèlement aux dispositions religieuses et administratives introduites après la conquête, offrant ainsi une évaluation plus large de la politique de conquête des Seldjoukides d'Anatolie du point de vue du droit islamique.

Dans la jurisprudence islamique, l'*amān* désigne une garantie juridique accordée à des individus ou à des communautés ennemies en temps de guerre, assurant la protection de la vie, des biens et, sous certaines conditions, de la pratique religieuse. Au-delà de la sécurité offerte à ceux qui acceptaient de se rendre, il constituait également le fondement juridique sur lequel reposait l'autorité du nouveau gouvernement. La conquête représentait donc bien plus qu'une simple victoire militaire ; elle initiait un processus par lequel la légitimité juridique, l'organisation administrative et l'ordre social étaient reconstruits sous l'autorité de l'État conquérant. Les témoignages conservés dans les chroniques seldjoukides d'Anatolie montrent que les souverains seldjoukides évitaient généralement les sièges prolongés et destructeurs chaque fois que les conditions politiques et militaires le permettaient. Au contraire, la pression militaire était combinée à des négociations diplomatiques, et la reddition était encouragée par des garanties d'*amān*, permettant aux villes fortifiées de passer sous la domination seldjoukide avec un minimum de destructions. Une telle politique a non seulement réduit les pertes humaines et matérielles, mais a également facilité l'instauration rapide d'une stabilité politique après la conquête.

La présente étude utilise une méthodologie historique qualitative fondée sur l'analyse documentaire et l'interprétation historique comparative. Les principales sources primaires comprennent les chroniques d'Ibn Bībī, du Seljuknāme anonyme, de Yazıcızāde Ali, d'Aksarayī, d'Ibn al-Athīr et d'autres historiens contemporains. Ces récits sont examinés à la lumière des travaux scientifiques modernes afin d'évaluer non seulement le récit des opérations militaires, mais aussi les pratiques juridiques, administratives et religieuses accompagnant l'intégration des territoires conquis dans l'État seldjoukide. Une attention particulière est accordée aux conquêtes d'Antioche, d'Antalya, d'Alara, de Hançin, de Sudak, de Trébizonde et de Sinop. Ces études de cas servent de base à l'analyse des négociations de reddition, de l'application de l'*amān*, de la proclamation de la *khuṭba* du vendredi au nom du souverain, de la nomination des *qādīs*, de l'organisation des institutions religieuses et du statut juridique des communautés non musulmanes après la conquête. Grâce à ce cadre comparatif, l'étude identifie à la fois les principes communs qui caractérisaient la politique de conquête des Seldjoukides d'Anatolie et les variations régionales qui émergeaient en fonction des circonstances politiques, militaires et démographiques locales.

L'examen comparatif des sources disponibles indique que les souverains seldjoukides ne considéraient pas la guerre de siège comme une simple entreprise militaire. La force armée et la négociation diplomatique fonctionnaient comme des instruments complémentaires tout au long du processus de siège. Une

fois que la capacité défensive d'une forteresse s'était suffisamment affaiblie, des négociations étaient engagées et des garanties d'*amān* étaient offertes pour encourager la reddition. De tels accords permettaient d'intégrer les villes au territoire seldjoukide sans dévastation majeure, tout en réduisant considérablement les difficultés administratives qui accompagnaient fréquemment la conquête militaire. La reddition d'Alara, les négociations menées pendant le siège de Hançin et l'intégration pacifique de Sinop démontrent clairement que l'*amān* ne fonctionnait pas comme une concession temporaire, mais comme un mécanisme juridique facilitant le transfert ordonné de la souveraineté et la mise en place d'un gouvernement stable.

Le cas d'Antalya constitue l'une des illustrations les plus claires des politiques administratives et religieuses systématiques mises en œuvre après la conquête. À la suite de l'intégration de la ville dans l'État seldjoukide d'Anatolie, Mubārīz al-Dīn Ertokuş fut nommé gouverneur, tandis que les *qāḍīs*, les imams, les muezzins et les scribes assumaient la responsabilité de l'organisation religieuse et administrative de la ville. Les mosquées furent rouvertes ou réorganisées, des niches de prière (*mihrābs*) et des minbars furent construits là où cela s'avérait nécessaire, et le cadre institutionnel de l'administration urbaine islamique fut rapidement mis en place. Des évolutions comparables peuvent également être observées à Sinop, où la réorganisation des institutions administratives s'est accompagnée d'efforts visant à sécuriser le réseau commercial de la mer Noire. Ces exemples démontrent que la conquête était envisagée comme le début d'un processus d'intégration politique à long terme plutôt que comme l'aboutissement d'une campagne purement militaire.

Les autres études de cas examinées dans cette recherche démontrent en outre que les politiques religieuses et administratives post-conquête n'étaient ni rigides ni mises en œuvre de manière uniforme dans l'ensemble du royaume seldjoukide d'Anatolie. La conquête d'Antioche illustre comment l'instauration rapide d'un nouvel ordre politique s'est accompagnée de la proclamation de la *khutba* du vendredi au nom du souverain et de la nomination de fonctionnaires chargés de l'administration de la justice et des affaires religieuses. Ces mesures affirmaient publiquement la légitimité de l'autorité seldjoukide tout en intégrant la ville dans le cadre institutionnel de l'État. Sudak, en revanche, révèle une politique principalement dictée par des considérations commerciales et stratégiques. Suite à son intégration sous la domination seldjoukide, une attention particulière fut accordée à la sécurisation des routes commerciales du nord de la mer Noire, tandis que les institutions religieuses et administratives furent réorganisées en fonction de l'importance économique de la ville. Les campagnes de Trébizonde présentent un tableau différent. En raison de la position géographique de la ville, des circonstances politiques et de l'équilibre des pouvoirs dans la région, les Seldjoukides ne purent mettre en œuvre tous les aspects du programme post-conquête qui caractérisait les autres centres conquis. Ces différences indiquent que, bien que les principes juridiques régissant la conquête soient restés cohérents, leur application pratique variait en fonction des réalités militaires, des conditions diplomatiques et des exigences administratives locales.

Les éléments rassemblés dans cette étude indiquent en outre que l'ordre religieux établi après la conquête allait bien au-delà des expressions symboliques de la souveraineté. La proclamation de la *khutba* du vendredi au nom du souverain seldjoukide représentait l'une des manifestations les plus évidentes de l'autorité politique légitime dans la tradition islamique, mais elle ne constituait qu'un élément parmi d'autres d'un programme plus large de consolidation institutionnelle. La nomination de *qāḍīs* garantissait le fonctionnement du système judiciaire conformément à la loi islamique, tandis que la désignation d'imams, de muezzins, de prédicateurs et d'autres responsables religieux permettait l'organisation régulière de la vie religieuse communautaire. Les mosquées existantes étaient restaurées lorsque cela s'avérait nécessaire, de nouveaux lieux de culte étaient créés en cas de besoin, et les fondations religieuses contribuaient au maintien de ces institutions. Collectivement, ces mesures ont transformé la conquête militaire en un ordre administratif durable et ont renforcé la visibilité de l'autorité seldjoukide dans la vie quotidienne des communautés urbaines conquises.

Le statut juridique des populations non musulmanes constituait également un élément essentiel de cette transformation administrative. Dans les villes qui acceptaient de se rendre en vertu des dispositions de l'*amān*, les habitants locaux restaient généralement sur place sous la protection du nouveau gouvernement. Leur vie et leurs biens étaient garantis, tandis que l'activité économique pouvait se poursuivre avec un minimum de perturbations. Leur statut juridique fut par la suite défini dans le cadre de la loi islamique, notamment par le paiement de la *jizya*, permettant ainsi la continuité de la production, du commerce et de la vie urbaine. La politique religieuse n'était toutefois pas appliquée de manière identique dans toutes les villes conquises. Dans certains centres stratégiquement importants, les grandes églises furent transformées en mosquées, symboles visibles de l'établissement de l'autorité politique islamique. Ailleurs, les communautés

chrétiennes continuèrent à pratiquer leur religion sous les garanties offertes par les accords de reddition. Une telle diversité démontre que les souverains seldjoukides d'Anatolie interprétaient les principes fondamentaux de la loi islamique en fonction des conditions politiques du moment, plutôt que de s'en tenir à un modèle administratif rigide.

Considérés dans leur ensemble, le cadre juridique régissant la guerre de siège et les dispositions institutionnelles mises en place après la conquête révèlent que l'*amān* a constitué l'un des principaux mécanismes par lesquels l'autorité seldjoukide s'est consolidée. La reddition négociée a permis aux villes d'entrer sous la domination seldjoukide sans destruction généralisée, permettant ainsi aux institutions administratives de devenir opérationnelles dans un délai relativement court. Des instances judiciaires ont été mises en place, les institutions religieuses réorganisées, l'administration militaire stabilisée et l'ordre public rétabli. Par conséquent, la fin des opérations militaires marquait le début d'un processus global d'intégration politique et institutionnelle. Les garanties offertes par l'*amān* créaient l'environnement sécurisé nécessaire au maintien de la stabilité sociale, tandis que la mise en place rapide de structures administratives assurait la pérennité de la souveraineté seldjoukide.

L'analyse comparative menée dans cet article démontre que la politique de conquête des Seldjoukides d'Anatolie reposait sur l'interdépendance entre succès militaire, sécurité juridique, administration institutionnelle et légitimité religieuse. Bien qu'Antioche, Antalya, Alara, Hançin, Sinop, Sudak et Trébizonde aient présenté des différences considérables en termes de contexte politique, d'importance stratégique et de composition démographique, les objectifs fondamentaux poursuivis par l'administration seldjoukide sont restés remarquablement cohérents. La reddition négociée, l'octroi de l'*amān*, la nomination de fonctionnaires administratifs, l'organisation des institutions religieuses et le rétablissement de l'ordre public constituaient des étapes successives d'un programme cohérent de formation de l'État. Les conditions locales ont influencé la mise en œuvre concrète de ces mesures, mais les principes juridiques sous-jacents à l'établissement de l'autorité seldjoukide sont restés pour l'essentiel inchangés dans l'ensemble des cas étudiés.

En conclusion, cette étude soutient que les sièges menés par l'État seldjoukide d'Anatolie ne peuvent être interprétés exclusivement dans le cadre de l'histoire militaire. Une compréhension globale de la politique de conquête seldjoukide nécessite de prendre simultanément en compte les principes juridiques islamiques, les négociations diplomatiques, l'organisation administrative et l'institutionnalisation religieuse. Les éléments présentés à travers les cas d'Antioche, d'Antalya, d'Alara, de Hançin, de Sudak, de Trébizonde et de Sinop démontrent que l'*amān* représentait bien plus qu'une garantie temporaire accordée à l'issue d'un conflit militaire. Il constituait l'un des principaux instruments juridiques par lesquels l'autorité politique était légitimée, les institutions administratives mises en place et l'ordre urbain post-conquête consolidé. En examinant l'interaction entre le droit islamique et la gouvernance post-conquête, cette étude propose un cadre interprétatif plus large pour comprendre les fondements institutionnels de la domination seldjoukide en Anatolie et apporte un nouvel éclairage à l'historiographie de la politique de conquête seldjoukide.

Mots-clés : Amān ; droit islamique ; guerre de siège ; conquête

Resumen Estructurado:

Los estudios sobre la historia militar del Estado selyúcida de Anatolia se han centrado tradicionalmente en las campañas de conquista, la guerra de asedio, la organización militar y los acontecimientos políticos. Sin embargo, se ha prestado relativamente poca atención a los fundamentos jurídicos de la guerra de asedio y a la relación entre la institución del *amān* y el orden religioso y administrativo establecido tras la conquista de las ciudades fortificadas. Aunque el *amān* se ha abordado generalmente en el marco de los acuerdos de rendición en los estudios jurídicos islámicos, su contribución a la consolidación de la autoridad política, al establecimiento del orden público y a la institucionalización de la administración posterior a la conquista no se ha examinado de forma exhaustiva en el contexto de la historia selyúcida de Anatolia. Este estudio aborda esa laguna analizando la aplicación del *amān* junto con las disposiciones religiosas y administrativas introducidas tras la conquista, ofreciendo así una evaluación más amplia de la política de conquista de los selyúcidas de Anatolia desde la perspectiva del derecho islámico.

En la jurisprudencia islámica, el *amān* denota una garantía jurídica concedida a individuos o comunidades enemigas en tiempo de guerra, que asegura la protección de la vida, la propiedad y, bajo

condiciones específicas, la práctica religiosa. Más allá de proporcionar seguridad a quienes aceptaban la rendición, también constituía la base jurídica sobre la que se establecía la autoridad del nuevo gobierno. La conquista, por lo tanto, representaba mucho más que una victoria militar; iniciaba un proceso mediante el cual se reconstruían la legitimidad jurídica, la organización administrativa y el orden social bajo la autoridad del Estado conquistador. Las pruebas conservadas en las crónicas selyúcidas de Anatolia demuestran que los gobernantes selyúcidas solían evitar los asedios prolongados y destructivos siempre que las condiciones políticas y militares lo permitían. En su lugar, la presión militar se combinaba con la negociación diplomática, y se fomentaba la rendición mediante garantías de *amān*, lo que permitía que las ciudades fortificadas pasaran a estar bajo el dominio selyúcida con una destrucción mínima. Dicha política no solo redujo las pérdidas humanas y materiales, sino que también facilitó el rápido establecimiento de la estabilidad política tras la conquista.

El presente estudio emplea una metodología histórica cualitativa basada en el análisis documental y la interpretación histórica comparativa. Las principales fuentes primarias incluyen las crónicas de Ibn Bībī, el *Seljuknāme* anónimo, Yazıcızāde Ali, Aksarayī, Ibn al-Athīr y otros historiadores contemporáneos. Estos relatos se examinan junto con los estudios académicos modernos con el fin de evaluar no solo la narrativa de las operaciones militares, sino también las prácticas jurídicas, administrativas y religiosas que acompañaban a la incorporación de los territorios conquistados al Estado selyúcida. Se presta especial atención a las conquistas de Antioquía, Antalya, Alara, Hançin, Sudak, Trebisonda y Sinop. Estos estudios de caso sirven de base para analizar las negociaciones de rendición, la aplicación del *amān*, la proclamación de la *khuṭba* del viernes en nombre del gobernante, el nombramiento de *qāḍīs*, la organización de las instituciones religiosas y la situación jurídica de las comunidades no musulmanas tras la conquista. A través de este marco comparativo, el estudio identifica tanto los principios comunes que caracterizaron la política de conquista selyúcida en Anatolia como las variaciones regionales que surgieron en función de las circunstancias políticas, militares y demográficas locales.

El examen comparativo de las pruebas disponibles indica que los gobernantes selyúcidas no consideraban la guerra de asedio únicamente como una empresa militar. La fuerza armada y la negociación diplomática funcionaban como instrumentos complementarios a lo largo de todo el proceso de asedio. Una vez que la capacidad defensiva de una fortaleza se había debilitado lo suficiente, se iniciaban las negociaciones y se ofrecían garantías de *amān* para fomentar la rendición. Dichos acuerdos permitían incorporar las ciudades al territorio selyúcida sin una devastación generalizada, al tiempo que reducían significativamente las dificultades administrativas que solían acompañar a la conquista militar. La rendición de Alara, las negociaciones llevadas a cabo durante el asedio de Hançin y la incorporación pacífica de Sinop demuestran claramente que el *amān* no funcionaba como una concesión temporal, sino como un mecanismo jurídico que facilitaba la transferencia ordenada de la soberanía y el establecimiento de un gobierno estable.

El caso de Antalya constituye uno de los ejemplos más claros de las políticas administrativas y religiosas sistemáticas aplicadas tras la conquista. Tras la incorporación de la ciudad al Estado selyúcida de Anatolia, Mubārīz al-Dīn Ertokuş fue nombrado gobernador, mientras que los *qāḍīs*, imanes, muecines y escribas asumieron la responsabilidad de la organización religiosa y administrativa de la ciudad. Se reabrieron o reorganizaron las mezquitas, se construyeron nichos de oración (*miḥrābs*) y púlpitos (*minbars*) donde era necesario, y se estableció rápidamente el marco institucional de la administración urbana islámica. También pueden observarse acontecimientos similares en Sinop, donde la reorganización de las instituciones administrativas fue acompañada de esfuerzos por asegurar la red comercial del Mar Negro. Estos ejemplos demuestran que la conquista se concibió como el inicio de un proceso a largo plazo de integración política, más que como la conclusión de una campaña puramente militar.

Los demás casos de estudio analizados en esta investigación demuestran además que las políticas religiosas y administrativas posteriores a la conquista no fueron rígidas ni se aplicaron de manera uniforme en todo el reino selyúcida de Anatolia. La conquista de Antioquía ilustra cómo el rápido establecimiento de un nuevo orden político vino acompañado de la proclamación de la *khuṭba* del viernes en nombre del gobernante y del nombramiento de funcionarios responsables de la administración de la justicia y los asuntos religiosos. Estas medidas afirmaban públicamente la legitimidad de la autoridad selyúcida, al tiempo que integraban la ciudad en el marco institucional del Estado. Sudak, por el contrario, revela una política determinada principalmente por consideraciones comerciales y estratégicas. Tras su incorporación al dominio selyúcida, se prestó especial atención a asegurar las rutas comerciales del norte del Mar Negro, mientras que las instituciones

religiosas y administrativas se reorganizaron de acuerdo con la importancia económica de la ciudad. Las campañas de Trebisonda presentan un panorama diferente. Debido a la posición geográfica de la ciudad, a las circunstancias políticas y al equilibrio de poder regional, los selyúcidas no pudieron aplicar todos los aspectos del programa posterior a la conquista que caracterizó a otros centros conquistados. Estas diferencias indican que, aunque los principios jurídicos que regían la conquista se mantuvieron coherentes, su aplicación práctica varió en función de las realidades militares, las condiciones diplomáticas y las necesidades administrativas locales.

Las pruebas recopiladas en este estudio indican además que el orden religioso establecido tras la conquista se extendía mucho más allá de las expresiones simbólicas de soberanía. La proclamación de la *khutba* del viernes en nombre del gobernante selyúcida representaba una de las manifestaciones más claras de la autoridad política legítima en la tradición islámica, aunque constituía solo un elemento dentro de un programa más amplio de consolidación institucional. El nombramiento de *qādīs* garantizaba el funcionamiento del sistema judicial de acuerdo con la ley islámica, mientras que la designación de imanes, muecines, predicadores y otros funcionarios religiosos permitía la organización regular de la vida religiosa comunitaria. Las mezquitas existentes se restauraron cuando fue necesario, se crearon nuevos lugares de culto cuando se requirió y las fundaciones religiosas contribuyeron al mantenimiento de estas instituciones. En conjunto, estas medidas transformaron la conquista militar en un orden administrativo duradero y reforzaron la visibilidad de la autoridad selyúcida en la vida cotidiana de las comunidades urbanas conquistadas.

La situación jurídica de las poblaciones no musulmanas constituyó asimismo un componente esencial de esta transformación administrativa. En las ciudades que aceptaron la rendición al amparo de las disposiciones del *amān*, los habitantes locales permanecieron por lo general en sus lugares bajo la protección del nuevo gobierno. Se les garantizaron la vida y sus bienes, al tiempo que se permitió que la actividad económica continuara con mínimas interrupciones. Su estatus jurídico se definió posteriormente en el marco de la ley islámica, en particular mediante el pago de la *jizya*, lo que permitió la continuidad de la producción, el comercio y la vida urbana. Sin embargo, la política religiosa no se aplicó de forma idéntica en todas las ciudades conquistadas. En ciertos centros de importancia estratégica, las principales iglesias se convirtieron en mezquitas como símbolos visibles del establecimiento de la autoridad política islámica. En otros lugares, las comunidades cristianas continuaron practicando su religión al amparo de las garantías proporcionadas por los acuerdos de rendición. Tal diversidad demuestra que los gobernantes selyúcidas de Anatolia interpretaban los principios fundamentales de la ley islámica de acuerdo con las condiciones políticas imperantes, en lugar de adherirse a un modelo administrativo inflexible.

Considerados en su conjunto, el marco jurídico que regulaba la guerra de asedio y los acuerdos institucionales introducidos tras la conquista revelan que el *amān* funcionó como uno de los principales mecanismos a través de los cuales se consolidó la autoridad selyúcida. La rendición negociada permitió a las ciudades pasar a estar bajo el dominio selyúcida sin que se produjera una destrucción generalizada, lo que a su vez permitió que las instituciones administrativas entraran en funcionamiento en un plazo relativamente corto. Se establecieron cargos judiciales, se reorganizaron las instituciones religiosas, se estabilizó la administración militar y se restableció el orden público. En consecuencia, la conclusión de las operaciones militares marcó el inicio de un proceso integral de integración política e institucional. Las garantías proporcionadas a través del *amān* crearon el entorno seguro necesario para preservar la estabilidad social, mientras que el rápido establecimiento de estructuras administrativas aseguró la permanencia de la soberanía selyúcida.

El análisis comparativo realizado en este artículo demuestra que la política de conquista selyúcida en Anatolia se basaba en la interdependencia entre el éxito militar, la seguridad jurídica, la administración institucional y la legitimidad religiosa. Aunque Antioquía, Antalya, Alara, Hançin, Sinop, Sudak y Trebisonda diferían considerablemente en sus circunstancias políticas, importancia estratégica y composición demográfica, los objetivos fundamentales perseguidos por la administración selyúcida se mantuvieron notablemente coherentes. La rendición negociada, la concesión del *amān*, el nombramiento de funcionarios administrativos, la organización de instituciones religiosas y el restablecimiento del orden público constituyeron etapas sucesivas dentro de un programa coherente de formación del Estado. Las condiciones locales influyeron en la aplicación práctica de estas medidas; sin embargo, los principios jurídicos que sustentaban el establecimiento de la autoridad selyúcida se mantuvieron sustancialmente inalterados en todos los casos examinados.

En conclusión, este estudio sostiene que los asedios llevados a cabo por el Estado selyúcida de Anatolia no pueden interpretarse exclusivamente en el marco de la historia militar. Una comprensión integral de la política de conquista selyúcida requiere tener en cuenta simultáneamente los principios jurídicos islámicos, la negociación diplomática, la organización administrativa y la institucionalización religiosa. Las pruebas presentadas a través de los casos de Antioquía, Antalya, Alara, Hançin, Sudak, Trebisonda y Sinop demuestran que el *amān* representaba mucho más que una garantía temporal concedida al término de un conflicto militar. Constituía uno de los principales instrumentos jurídicos a través de los cuales se legitimaba la autoridad política, se establecían las instituciones administrativas y se consolidaba el orden urbano tras la conquista. Al examinar la interacción entre el derecho islámico y la gobernanza posterior a la conquista, este estudio ofrece un marco interpretativo más amplio para comprender los fundamentos institucionales del dominio selyúcida en Anatolia y aporta una nueva perspectiva a la historiografía de la política de conquista selyúcida.

Palabras clave: Amān; derecho islámico; guerra de asedio; conquista

结构化摘要:

关于安纳托利亚塞尔柱王国军事史的研究，传统上主要集中于征服战役、围城战、军事组织以及政治发展。然而，对于围城战的法律基础，以及*amān*制度与攻占要塞城市后建立的宗教和行政秩序之间的关系，却鲜少受到关注。尽管在伊斯兰法学研究中，*阿曼*通常被置于投降协议的框架下进行讨论，但其在巩固政治权威、建立公共秩序以及征服后行政管理的制度化方面的作用，尚未在安纳托利亚塞尔柱历史的语境下得到全面考察。本研究通过分析*阿曼*的实施情况及其与征服后引入的宗教和行政安排之间的关系，填补了这一空白，从而从伊斯兰法的视角对安纳托利亚塞尔柱王朝的征服政策进行了更广泛的评估。

在伊斯兰法学中，*阿曼*指战时给予敌方个人或群体的法律保障，确保其生命、财产以及在特定条件下的宗教实践得到保护。除了为接受投降者提供安全保障外，它还构成了新政府确立其权威的法律基础。因此，征服远不止于军事胜利；它开启了一个过程，通过该过程，在征服国的权威下，法律合法性、行政组织和社会秩序得以重建。安纳托利亚塞尔柱编年史中保存的证据表明，只要政治和军事条件允许，塞尔柱统治者通常会避免旷日持久且破坏性极大的围城战。相反，他们将军事压力与外交谈判相结合，并通过提供*amān*（安全保障）来鼓励投降，从而使设防城市在遭受最小破坏的情况下归入塞尔柱统治。这一政策不仅减少了人员和物资的损失，还促进了征服后政治稳定的迅速确立。

本研究采用基于文献分析和比较历史解释的定性历史研究方法。主要的一手史料包括伊本·比比（Ibn Bībī）、匿名《塞尔柱名录》（Seljuknāme）、亚齐吉扎德·阿里（Yazıcızâde Ali）、阿克萨伊（Aksarayī）、伊本·阿尔-阿西尔（Ibn al-Athīr）及其他同时代历史学家的编年史。本文将结合现代学术研究成果对这些记载进行考察，旨在不仅评估军事行动的叙述，还考察被征服领土并入塞尔柱国家过程中伴随的法律、行政和宗教实践。研究特别关注安条克、安塔利亚、阿拉拉、汉钦、苏达克、特拉布宗和西诺普的征服过程。这些案例研究为分析投降谈判、*amān*的实施、以统治者名义宣读周五*khuṭba*、*qāḍīs*的任命、宗教机构的组织以及征服后非穆斯林群体的法律地位提供了依据。通过这一比较框架，本研究既揭示了安纳托利亚塞尔柱征服政策所体现的共同原则，也指出了根据当地政治、军事和人口状况而产生的区域差异。

对现有证据的比较分析表明，塞尔柱统治者并不将围城战单纯视为一项军事行动。在整个围城过程中，武力与外交谈判发挥着相辅相成的作用。一旦要塞的防御能力被削弱到足够程度，便会启动谈判并提供*阿曼*保障以鼓励投降。此类协议使城市得以在不遭受大规模破坏的情况下并入塞尔柱领土，同时显著减轻了军事征服中常伴随的行政困难。阿拉拉的投降、汉钦围城期间进行的谈判以及西诺普的和平并入，都清楚地表明，“*阿曼*”并非一种临时让步，而是一种促进主权有序移交和建立稳定政府的法律机制。

安塔利亚的案例最清晰地展现了征服后实施的系统性行政与宗教政策。该城并入安纳托利亚塞尔柱王国后，穆巴里兹·丁·埃尔托库什被任命为总督，而卡迪、伊玛目、宣礼员和抄写员则负责该城的宗教与行政组织工作。清真寺得以重新开放或重组，必要之处修建了礼拜龛（*mihrābs*）和讲坛（*minbars*），伊斯兰城市行政管理的制度框架迅速确立。在锡诺普，也可以观察到类似的发展：行政机构的重组伴随着确保黑海商业网络安全努力。这些例子表明，征服被视为一个长期政治整合过程的开端，而非一场纯粹军事行动的终结。

本研究考察的其他案例进一步表明，征服后的宗教和行政政策在安纳托利亚塞尔柱帝国内既非一成不变，也未得到统一实施。安提阿的征服案例说明，在新政治秩序迅速确立的同时，还伴随着以统治者名义发布周五*khuṭba*布道，并任命负责司法和宗教事务的官员。这些措施在公开确认塞尔柱权威合法性的同时，也将该城纳入了国家的制度框架。相比之下，苏达克则展现出一种主要由商业和战略考量所塑造的政策。该城并入塞尔柱统治后，当局将特别注意力集中在保障黑海北部贸易路线的安全上，同时根据该城的经济重要性对宗教和行政机构进行了重组。特拉布宗战役则呈现出截然不同的景象。鉴于该城的地理位置、政治形势及地区力量平衡，塞尔柱人无法像对待其他被征服中心那样，全面实施征服后的各项计划。这些差异表明，尽管规范征服的法律原则保持一致，但其实际应用会根据军事现实、外交条件和当地行政需求而有所不同。

本研究汇集的证据进一步表明，征服后建立的宗教秩序远不止于主权的象征性表达。以塞尔柱统治者名义宣读的星期五*khuṭba*（布道），是伊斯兰传统中合法政治权威最鲜明的体现之一，但它仅是更广泛的制度巩固计划中的一个环节。任命*qādīs*（法官）确保了司法体系按照伊斯兰教法运作，而任命伊玛目、宣礼员、传教士及其他宗教官员，则使社区宗教生活得以有序组织。现有清真寺在必要时得到修缮，根据需要新建礼拜场所，宗教基金会则为维持这些机构提供了支持。这些措施共同将军事征服转化为持久的行政秩序，并强化了塞尔柱权威在被征服城市社区日常生活中的可见度。

非穆斯林人口的法律地位同样构成了这一行政转型的重要组成部分。在根据*amān*条款接受投降的城市中，当地居民通常在新政府的保护下继续留在原地。他们的生命和财产得到保障，经济活动得以在最小程度的干扰下持续进行。随后，他们的法律地位在伊斯兰法的框架内得以界定，特别是通过缴纳*jizya*（人头税），从而确保了生产、商业和城市生活的延续。然而，宗教政策并非在每个被征服的城市中都得到一模一样的实施。在某些具有战略重要性的中心城市，主要教堂被改建为清真寺，作为伊斯兰政治权威确立的可见象征。在其他地方，基督教社区则在投降协议提供的保障下继续信奉其宗教。这种多样性表明，安纳托利亚塞尔柱统治者是根据当时的政治条件来诠释伊斯兰教法的基本原则，而非拘泥于一种僵化的行政模式。

综合来看，规范围城战的法律框架以及征服后实施的制度安排表明，*阿曼*是塞尔柱人巩固其权威的主要机制之一。通过谈判达成的投降协议使城市得以在避免大面积破坏的情况下纳入塞尔柱统治，从而使行政机构能在相对较短的时间内投入运作。司法机构得以建立，宗教机构完成重组，军事管理趋于稳定，公共秩序也得以恢复。因此，军事行动的结束标志着一个全面的政治与制度整合进程的开始。“阿曼”所提供的保障创造了维护社会稳定所需的安全环境，而行政结构的迅速建立则确保了塞尔柱主权的持久性。

本文进行的比较分析表明，安纳托利亚塞尔柱人的征服政策建立在军事胜利、法律保障、制度管理以及宗教合法性相互依存的基础上。尽管安提阿、安塔利亚、阿拉拉、汉钦、锡诺普、苏达克和特拉布宗在政治环境、战略意义和人口构成方面存在显著差异，但塞尔柱政权所追求的基本目标却保持着惊人的一致性。通过谈判达成投降、授予*阿曼*、任命行政官员、组织宗教机构以及恢复公共秩序，构成了一个连贯的国家建构计划中的连续阶段。当地条件虽影响了这些措施的实际实施，但在所有研究案例中，塞尔柱权威确立所依据的法律原则实质上保持不变。

综上所述，本研究认为，安纳托利亚塞尔柱王国发起的围城战不能仅从军事史的框架来解读。要全面理解塞尔柱的征服政策，必须同时考量伊斯兰法律原则、外交谈判、行政组织以及宗教制度化。通过安提阿、安塔利亚、阿拉拉、汉钦、苏达克、特拉布宗和西诺普等案例所呈现的证据表

м, *amān*远不止是军事冲突结束后授予的一项临时保障。它构成了政治权威合法化、行政机构建立以及征服后城市秩序巩固的主要法律手段之一。通过考察伊斯兰法与征服后治理之间的互动关系,本研究为理解安纳托利亚塞尔柱统治的制度基础提供了更广阔的解释框架,并为塞尔柱征服政策的历史研究提供了新的视角。

关键词: 阿曼; 伊斯兰法; 围城战; 征服

Структурированное Резюме:

Исследования по военной истории Анатолийского сельджукского государства традиционно сосредоточены на завоевательных походах, осадах, военной организации и политических процессах. Однако сравнительно мало внимания уделяется правовым основам осады, а также взаимосвязи между институтом *аман* и религиозным и административным порядком, установленным после завоевания укрепленных городов. Хотя в исламских правовых исследованиях *аман* обычно рассматривается в рамках соглашений о капитуляции, его вклад в укрепление политической власти, установление общественного порядка и институционализацию администрации после завоевания не был всесторонне изучен в контексте истории анатолийских сельджуков. Данное исследование восполняет этот пробел, анализируя применение *амана* в совокупности с религиозными и административными механизмами, введенными после завоевания, и тем самым предлагая более широкую оценку завоевательной политики анатолийских сельджуков с точки зрения исламского права.

В исламской юриспруденции *аман* обозначает правовую гарантию, предоставляемую вражеским лицам или общинам в военное время, обеспечивающую защиту жизни, имущества и, при определенных условиях, свободу вероисповедания. Помимо обеспечения безопасности тех, кто согласился сдаться, «аман» также составлял правовую основу, на которой устанавливалась власть нового правительства. Таким образом, завоевание означало гораздо больше, чем просто военную победу; оно инициировало процесс, посредством которого под властью завоевательного государства восстанавливались правовая легитимность, административная организация и социальный порядок. Свидетельства, сохранившиеся в хрониках анатолийских сельджуков, показывают, что правители-сельджуки, как правило, избегали длительных и разрушительных осад, когда это позволяли политические и военные условия. Вместо этого военное давление сочеталось с дипломатическими переговорами, а к сдаче поощряли посредством гарантий *амана*, что позволяло укрепленным городам переходить под власть сельджуков с минимальными разрушениями. Такая политика не только сокращала человеческие и материальные потери, но и способствовала быстрому установлению политической стабильности после завоевания.

В настоящем исследовании используется качественная историческая методология, основанная на анализе документов и сравнительно-исторической интерпретации. К основным первоисточникам относятся хроники Ибн Биби, анонимного «Сельджукнаме», Язиджизаде Али, Аксарайи, Ибн аль-Атира и других современных историков. Эти свидетельства рассматриваются в сопоставлении с современными научными исследованиями с целью оценки не только описания военных операций, но и правовых, административных и религиозных практик, сопровождавших присоединение завоеванных территорий к сельджукскому государству. Особое внимание уделяется завоеваниям Антиохии, Анталы, Алары, Ханчина, Судака, Трапезунда и Синопа. Эти тематические исследования служат основой для анализа переговоров о капитуляции, применения *амана*, провозглашения пятничной *хутбы* от имени правителя, назначения *кадиев*, организации религиозных институтов, а также правового положения немусульманских общин после завоевания. В рамках такого сравнительного подхода в работе выявляются как общие принципы, характерные для политики завоеваний анатолийских сельджуков, так и региональные различия, обусловленные местными политическими, военными и демографическими обстоятельствами.

Сравнительный анализ имеющихся свидетельств показывает, что сельджукские правители не рассматривали осаду исключительно как военную операцию. Вооруженная сила и дипломатические переговоры функционировали как взаимодополняющие инструменты на протяжении всего процесса осады. Как только оборонительные возможности крепости достаточно ослабевали, начинались переговоры и предлагались гарантии *амана*, чтобы побудить к капитуляции. Такие соглашения

позволяли включить города в состав сельджукской территории без масштабных разрушений, при этом значительно снижая административные трудности, которые часто сопровождали военное завоевание. Капитуляция Алары, переговоры, проведенные во время осады Ханчина, и мирное присоединение Синопа ясно демонстрируют, что *аман* действовал не как временная уступка, а как правовой механизм, способствовавший упорядоченной передаче суверенитета и установлению стабильного правительства.

Случай с Анталией представляет собой одну из наиболее наглядных иллюстраций систематической административной и религиозной политики, проводившейся после завоевания. После присоединения города к Анатолийскому сельджукскому государству Мубариз ад-Дин Эртокуш был назначен наместником, а *кади*, имамы, муэдзины и писцы взяли на себя ответственность за религиозную и административную организацию города. Мечети были вновь открыты или реорганизованы, там, где это было необходимо, сооружались молитвенные ниши (*михрабы*) и амвоны (*минбары*), и в кратчайшие сроки была создана институциональная структура исламского городского управления. Аналогичные процессы можно наблюдать и в Синопе, где реорганизация административных институтов сопровождалась мерами по укреплению торговой сети на Черном море. Эти примеры показывают, что завоевание рассматривалось как начало долгосрочного процесса политической интеграции, а не как завершение чисто военной кампании.

Остальные тематические исследования, рассмотренные в данной работе, дополнительно демонстрируют, что религиозная и административная политика после завоевания не была ни жесткой, ни единообразно реализуемой на всей территории Анатолийского сельджукского государства. Завоевание Антиохии иллюстрирует, как быстрое установление нового политического порядка сопровождалось провозглашением пятничной *хутбы* от имени правителя и назначением должностных лиц, ответственных за отправление правосудия и ведение религиозных дел. Эти меры публично подтверждали легитимность сельджукской власти, одновременно интегрируя город в институциональную структуру государства. Судак, напротив, демонстрирует политику, определявшуюся в первую очередь коммерческими и стратегическими соображениями. После присоединения к сельджукскому правлению особое внимание уделялось обеспечению безопасности северных торговых путей Черного моря, в то время как религиозные и административные институты были реорганизованы с учетом экономического значения города. Походы на Трапезунд представляют собой иную картину. В силу географического положения города, политических обстоятельств и регионального баланса сил сельджуки не смогли реализовать все аспекты программы, проводимой после завоевания и характерной для других завоеванных центров. Эти различия указывают на то, что, хотя правовые принципы, регулирующие завоевание, оставались неизменными, их практическое применение варьировалось в зависимости от военных реалий, дипломатических условий и местных административных потребностей.

Собранные в данном исследовании данные также указывают на то, что религиозный порядок, установленный после завоевания, выходил далеко за рамки символических проявлений суверенитета. Провозглашение пятничной *хутбы* от имени сельджукского правителя представляло собой одно из ярчайших проявлений легитимной политической власти в исламской традиции, однако оно составляло лишь один из элементов более широкой программы институциональной консолидации. Назначение *кадиев* обеспечивало функционирование судебной системы в соответствии с исламским правом, в то время как назначение имамов, муэдзинов, проповедников и других религиозных должностных лиц позволяло организовывать регулярную общинную религиозную жизнь. Существующие мечети при необходимости реставрировались, при необходимости создавались новые места отправления культа, а религиозные фонды способствовали поддержанию этих учреждений. В совокупности эти меры превратили военное завоевание в устойчивый административный порядок и укрепили видимость сельджукской власти в повседневной жизни завоеванных городских общин.

Правовое положение немусульманского населения также составляло важную составляющую этой административной трансформации. В городах, которые сдались в соответствии с положениями *амана*, местные жители, как правило, оставались на месте под защитой новой власти. Им гарантировались жизнь и собственность, а экономическая деятельность могла продолжаться с минимальными перебоями. Их правовой статус впоследствии определялся в рамках исламского права, в частности через уплату *джизьи*, что обеспечивало непрерывность производства, торговли и городской жизни. Однако религиозная политика не применялась одинаково во всех завоеванных

городах. В некоторых стратегически важных центрах крупные церкви превращались в мечети как наглядные символы установления исламской политической власти. В других местах христианские общины продолжали исповедовать свою религию в соответствии с гарантиями, предусмотренными соглашениями о капитуляции. Такое разнообразие свидетельствует о том, что анатолийские правители-сельджуки интерпретировали основополагающие принципы исламского права в соответствии с преобладающими политическими условиями, а не следовали негибкой административной модели.

В совокупности правовые рамки, регулирующие осаду, и институциональные механизмы, введенные после завоевания, показывают, что *аман* функционировал как один из основных механизмов, с помощью которых укреплялась власть сельджуков. Капитуляция по результатам переговоров позволяла городам перейти под власть сельджуков без масштабных разрушений, что давало возможность административным институтам начать функционировать в относительно короткие сроки. Были созданы судебные органы, реорганизованы религиозные учреждения, стабилизирована военная администрация и восстановлен общественный порядок. Следовательно, завершение военных операций ознаменовало начало всеобъемлющего процесса политической и институциональной интеграции. Гарантии, предоставленные посредством *амана*, создали безопасную среду, необходимую для сохранения социальной стабильности, в то время как быстрое создание административных структур обеспечило устойчивость суверенитета сельджуков.

Сравнительный анализ, проведенный в данной статье, демонстрирует, что политика завоеваний анатолийских сельджуков основывалась на взаимозависимости военных успехов, правовой безопасности, институционального управления и религиозной легитимности. Хотя Антиохия, Анталья, Алара, Ханчин, Синоп, Судак и Трапезунд значительно различались по своим политическим обстоятельствам, стратегическому значению и демографическому составу, основные цели, преследуемые сельджукской администрацией, оставались удивительно последовательными. Переговоры о капитуляции, предоставление *амана*, назначение административных чиновников, организация религиозных учреждений и восстановление общественного порядка составляли последовательные этапы в рамках целостной программы государственного строительства. Местные условия влияли на практическую реализацию этих мер, однако правовые принципы, лежащие в основе установления сельджукской власти, оставались практически неизменными во всех рассмотренных случаях.

В заключение в данном исследовании утверждается, что осады, проводившиеся Анатолийским сельджукским государством, нельзя интерпретировать исключительно в рамках военной истории. Всестороннее понимание завоевательной политики сельджуков требует одновременного учета принципов исламского права, дипломатических переговоров, административной организации и институционализации религии. Свидетельства, представленные на примере Антиохии, Антальи, Алары, Ханчина, Судака, Трапезунда и Синопа, демонстрируют, что *аман* представлял собой гораздо больше, чем временную гарантию, предоставляемую по окончании военного конфликта. Он являлся одним из основных правовых инструментов, с помощью которых легитимировалась политическая власть, создавались административные институты и укреплялся городской порядок после завоевания. Исследуя взаимодействие между исламским правом и управлением после завоевания, данная работа предлагает более широкую интерпретационную основу для понимания институциональных основ правления анатолийских сельджуков и вносит новый взгляд в историографию завоевательной политики сельджуков.

Ключевые слова: аман; исламское право; осадное военное дело; завоевание

संरचित सारांशः

अनातोलियाई सलजुक राज्य के सैन्य इतिहास पर अध्ययन परंपरागत रूप से विजय अभियानों, घेराबंदी युद्ध, सैन्य संगठन और राजनीतिक विकास पर केंद्रित रहे हैं। हालाँकि, घेराबंदी युद्ध की कानूनी नींव और अमान संस्था तथा किलेबंद शहरों की विजय के बाद स्थापित धार्मिक और प्रशासनिक व्यवस्था के बीच संबंध पर अपेक्षाकृत कम ध्यान दिया गया है।

हालांकि इस्लामी कानूनी अध्ययनों में आम तौर पर अमान पर आत्मसमर्पण समझौतों के ढांचे के भीतर चर्चा की गई है, राजनीतिक अधिकार के सुदृढ़ीकरण, सार्वजनिक व्यवस्था की स्थापना, और विजय के बाद के प्रशासन के संस्थागतकरण में इसके योगदान की अनातोलियाई सलजुक इतिहास के संदर्भ में व्यापक रूप से जांच नहीं की गई है।

यह अध्ययन अमान के कार्यान्वयन के साथ-साथ विजय के बाद पेश की गई धार्मिक और प्रशासनिक व्यवस्थाओं का विश्लेषण करके उस कमी को दूर करता है, और इस प्रकार इस्लामी कानून के दृष्टिकोण से अनातोलियाई सलजुक की विजय नीति का एक व्यापक मूल्यांकन प्रस्तुत करता है।

इस्लामी न्यायशास्त्र में, अमान का अर्थ युद्ध के समय दुश्मन व्यक्तियों या समुदायों को दी गई एक कानूनी गारंटी है, जो जीवन, संपत्ति और निर्दिष्ट शर्तों के तहत, धार्मिक प्रथाओं की सुरक्षा सुनिश्चित करती है।

समर्पण स्वीकार करने वालों के लिए सुरक्षा प्रदान करने के अलावा, इसने उस कानूनी आधार का भी गठन किया जिस पर नई सरकार का अधिकार स्थापित हुआ। इसलिए, विजय सैन्य जीत से कहीं अधिक का प्रतिनिधित्व करती थी; इसने एक ऐसी प्रक्रिया की शुरुआत की जिसके माध्यम से विजयी राज्य के अधिकार के तहत कानूनी वैधता, प्रशासनिक संगठन और सामाजिक व्यवस्था का पुनर्निर्माण किया गया। अनातोलियन सलजुक वृत्तांतों में संरक्षित साक्ष्य दर्शाते हैं कि सलजुक शासकों ने आम तौर पर राजनीतिक और सैन्य परिस्थितियों की अनुमति मिलने पर लंबे और विनाशकारी घेराबंदी से बचा।

इसके बजाय, सैन्य दबाव को कूटनीतिक बातचीत के साथ जोड़ा गया, और 'आमान' (अमान) की गारंटी के माध्यम से आत्मसमर्पण को प्रोत्साहित किया गया, जिससे किलेबंदी वाले शहर न्यूनतम विनाश के साथ सेलजुक के शासन में आ गए। इस तरह की नीति ने न केवल मानवीय और भौतिक नुकसान को कम किया, बल्कि विजय के बाद राजनीतिक स्थिरता की त्वरित स्थापना को भी सुगम बनाया।

वर्तमान अध्ययन दस्तावेजी विश्लेषण और तुलनात्मक ऐतिहासिक व्याख्या पर आधारित एक गुणात्मक ऐतिहासिक कार्यप्रणाली का उपयोग करता है।

मुख्य प्राथमिक स्रोतों में इब्र बीबी, गुमनाम सेलजुकनामे, याज़ीजीज़ादे अली, अक्सेराई, इब्र अल-अथीर, और अन्य समकालीन इतिहासकारों के वृत्तांत शामिल हैं। इन वृत्तांतों की समीक्षा आधुनिक विद्वता के साथ की जाती है ताकि न केवल सैन्य अभियानों के वृत्तांत का, बल्कि जीते हुए क्षेत्रों को सेलजुक राज्य में शामिल करने के साथ जुड़ी कानूनी, प्रशासनिक और धार्मिक प्रथाओं का भी मूल्यांकन किया जा सके। अंतियोक, अंताल्या, अलारा, हंचिन, सुदाक, ट्रेबिज़ांड और सिनॉप के विजय अभियानों पर विशेष ध्यान दिया गया है। ये केस स्टडीज़ आत्मसमर्पण वार्ता, 'आमान' (amān) के अनुप्रयोग, शासक के नाम पर शुक्रवार की खुतबा का उद्घोष, काज़ियों की नियुक्ति, धार्मिक संस्थानों के संगठन, और विजय के बाद गैर-मुस्लिम समुदायों की कानूनी स्थिति का विश्लेषण करने का आधार प्रदान करते हैं। इस तुलनात्मक ढांचे के माध्यम से, यह अध्ययन उन सामान्य सिद्धांतों की पहचान करता है जो अनातोलियन सेलजुक विजय नीति की विशेषता थे और साथ ही उन क्षेत्रीय भिन्नताओं की भी, जो स्थानीय राजनीतिक, सैन्य और जनसांख्यिकीय परिस्थितियों के अनुसार उभरीं।

उपलब्ध साक्ष्यों की तुलनात्मक जांच से पता चलता है कि सेलजुक शासकों ने घेराबंदी युद्ध को केवल एक सैन्य उपक्रम नहीं माना। घेराबंदी की पूरी प्रक्रिया के दौरान सशस्त्र बल और कूटनीतिक बातचीत पूरक साधन के रूप में कार्य करते थे। एक बार किले की रक्षा क्षमता पर्याप्त रूप से कमजोर हो जाने पर, आत्मसमर्पण को प्रोत्साहित करने के लिए बातचीत शुरू की जाती थी और अमान की गारंटी दी जाती थी। ऐसे समझौतों ने शहरों को व्यापक तबाही के बिना सेलजुक क्षेत्र में शामिल करना संभव बनाया, साथ ही उन प्रशासनिक कठिनाइयों को भी काफी हद तक कम किया जो अक्सर सैन्य विजय के साथ जुड़ी होती थीं। अलारा की आत्मसमर्पण, हंचिन की घेराबंदी के दौरान हुई बातचीत, और सिनॉप के शांतिपूर्ण विलय से स्पष्ट रूप से पता चलता है कि अमान एक अस्थायी रियायत के रूप में नहीं बल्कि एक कानूनी तंत्र के रूप में काम करता था, जिसने संप्रभुता के व्यवस्थित हस्तांतरण और स्थिर सरकार की स्थापना को सुगम बनाया।

अंताल्या का मामला विजय के बाद लागू की गई व्यवस्थित प्रशासनिक और धार्मिक नीतियों का सबसे स्पष्ट उदाहरण प्रदान करता है। शहर को अनातोलियाई सेलजुक राज्य में शामिल करने के बाद, मुबारिज अल-दीन एर्टोकुश को गवर्नर नियुक्त किया गया, जबकि काज़ी, इमाम, मुअज्जिन और लिपिकों ने शहर के धार्मिक और प्रशासनिक संगठन की जिम्मेदारी संभाली। मस्जिदों को फिर से खोला या पुनर्गठित किया गया, जहाँ आवश्यक था वहाँ नमाज़ के लिए कोने (मिम्हरब) और उपदेश मंच (मिनबर) बनाए गए, और इस्लामी शहरी प्रशासन का संस्थागत ढांचा तेजी से स्थापित किया गया। सिनॉप में भी इसी तरह के विकास देखे जा सकते हैं, जहाँ प्रशासनिक संस्थानों के पुनर्गठन के साथ-साथ ब्लैक सी

वाणिज्यिक नेटवर्क को सुरक्षित करने के प्रयास भी किए गए। ये उदाहरण दर्शाते हैं कि विजय को एक पूरी तरह से सैन्य अभियान के निष्कर्ष के बजाय राजनीतिक एकीकरण की एक दीर्घकालिक प्रक्रिया की शुरुआत के रूप में देखा गया था।

इस शोध में जांचे गए शेष केस स्टडीज़ यह और भी दर्शाते हैं कि विजय के बाद की धार्मिक और प्रशासनिक नीतियां न तो अनातोलीय सेलजुक साम्राज्य में कठोर थीं और न ही समान रूप से लागू की गई थीं। अंत्योक्त की विजय यह दर्शाती है कि कैसे एक नए राजनीतिक क्रम की त्वरित स्थापना के साथ-साथ शासक के नाम पर शुक्रवार की खुतबा का उद्घोष और न्याय तथा धार्मिक मामलों के प्रशासन के लिए जिम्मेदार अधिकारियों की नियुक्ति भी हुई। इन उपायों ने सार्वजनिक रूप से सेलजुक प्राधिकरण की वैधता की पुष्टि की और साथ ही शहर को राज्य के संस्थागत ढांचे में एकीकृत किया। इसके विपरीत, सुदक एक ऐसी नीति को दर्शाता है जो मुख्य रूप से वाणिज्यिक और राजनीतिक विचारों से आकारित थी। सेलजुक शासन में शामिल होने के बाद, उत्तरी काला सागर व्यापार मार्गों को सुरक्षित करने पर विशेष ध्यान दिया गया, जबकि धार्मिक और प्रशासनिक संस्थानों को शहर के आर्थिक महत्व के अनुसार पुनर्गठित किया गया। ट्रेबिज़ॉन्ड अभियानों एक अलग तस्वीर प्रस्तुत करते हैं।

शहर की भौगोलिक स्थिति, राजनीतिक परिस्थितियों और क्षेत्रीय शक्ति संतुलन के कारण, सेलजुक विजय के बाद के कार्यक्रम के हर पहलू को लागू करने में असमर्थ रहे, जो अन्य जीते गए केंद्रों की विशेषता था। ये अंतर दर्शाते हैं कि यद्यपि विजय को नियंत्रित करने वाले कानूनी सिद्धांत सुसंगत रहे, उनका व्यावहारिक अनुप्रयोग सैन्य वास्तविकताओं, कूटनीतिक परिस्थितियों और स्थानीय प्रशासनिक आवश्यकताओं के अनुसार भिन्न था।

इस अध्ययन में एकत्र किए गए साक्ष्य आगे यह भी इंगित करते हैं कि विजय के बाद स्थापित धार्मिक व्यवस्था संप्रभुता के प्रतीकात्मक अभिव्यक्तियों से कहीं आगे तक फैली हुई थी।

सेलजुक शासक के नाम पर शुक्रवार की खुतबा का प्रकाशन इस्लामी परंपरा में वैध राजनीतिक अधिकार के सबसे स्पष्ट अभिव्यक्तियों में से एक था, फिर भी यह संस्थागत सुदृढीकरण के एक व्यापक कार्यक्रम के भीतर केवल एक तत्व था। काज़ियों की नियुक्ति ने इस्लामी कानून के अनुसार न्यायिक प्रणाली के संचालन को सुनिश्चित किया, जबकि इमामों, मुअज्जिनों, उपदेशकों और अन्य धार्मिक अधिकारियों की नियुक्ति ने सामुदायिक धार्मिक जीवन के नियमित संगठन को सक्षम बनाया। मौजूदा मस्जिदों की जहाँ आवश्यक था मरम्मत की गई, आवश्यकता पड़ने पर नए पूजा स्थल स्थापित किए गए, और धार्मिक प्रतिष्ठानों ने इन संस्थानों को बनाए रखने में योगदान दिया। सामूहिक रूप से, इन उपायों ने सैन्य विजय को एक स्थायी प्रशासनिक व्यवस्था में बदल दिया और जीती गई शहरी समुदायों के दैनिक जीवन में सेलजुक प्राधिकरण की दृश्यता को मजबूत किया।

गैर-मुस्लिम आबादी की कानूनी स्थिति भी इस प्रशासनिक परिवर्तन का एक अनिवार्य घटक थी। अमान (amān) की शर्तों के तहत आत्मसमर्पण करने वाले शहरों में, स्थानीय निवासी आम तौर पर नई सरकार की सुरक्षा में वहीं बने रहे। उनके जीवन और संपत्ति की गारंटी दी गई, जबकि आर्थिक गतिविधि को न्यूनतम व्यवधान के साथ जारी रखने की अनुमति दी गई। बाद में उनकी कानूनी स्थिति को इस्लामी कानून के ढांचे के भीतर परिभाषित किया गया, विशेष रूप से जिज़्या (jizya) के भुगतान के माध्यम से, जिससे उत्पादन, वाणिज्य और शहरी जीवन की निरंतरता सुनिश्चित हुई। हालांकि, धार्मिक नीति हर जीते हुए शहर में एक समान रूप से लागू नहीं की गई थी। कुछ सामरिक रूप से महत्वपूर्ण केंद्रों में, इस्लामी राजनीतिक अधिकार की स्थापना के दृश्यमान प्रतीक के रूप में प्रमुख चर्चों को मस्जिदों में बदल दिया गया। अन्यत्र, ईसाई समुदायों ने आत्मसमर्पण समझौतों द्वारा प्रदान की गई गारंटी के तहत अपने धर्म का अभ्यास जारी रखा। ऐसी विविधता यह दर्शाती है कि अनातोलियाई सेलजुक शासकों ने एक अडिग प्रशासनिक मॉडल का पालन करने के बजाय, प्रचलित राजनीतिक परिस्थितियों के अनुसार इस्लामी कानून के मूल सिद्धांतों की व्याख्या की।

कुल मिलाकर देखा जाए तो, घेराबंदी युद्ध को नियंत्रित करने वाले कानूनी ढांचे और विजय के बाद शुरू की गई संस्थागत व्यवस्थाओं से पता चलता है कि 'अमान' उन प्रमुख तंत्रों में से एक के रूप में कार्य करता था जिसके माध्यम से सेलजुक प्राधिकरण को सुदृढ किया गया। बातचीत से हुई आत्मसमर्पण ने शहरों को बड़े पैमाने पर विनाश के बिना सेलजुक शासन में प्रवेश करने की अनुमति दी, जिससे प्रशासनिक संस्थान अपेक्षाकृत कम समय में कामकाज करने लगे। न्यायिक कार्यालय स्थापित किए गए, धार्मिक संस्थानों का पुनर्गठन किया गया, सैन्य प्रशासन को स्थिर किया गया, और सार्वजनिक व्यवस्था बहाल की गई।

परिणामस्वरूप, सैन्य अभियानों के समापन ने राजनीतिक और संस्थागत एकीकरण की एक व्यापक प्रक्रिया की शुरुआत को चिह्नित किया। अमान के माध्यम से प्रदान की गई गारंटियों ने सामाजिक स्थिरता को बनाए रखने के लिए आवश्यक सुरक्षित वातावरण बनाया, जबकि प्रशासनिक संरचनाओं की त्वरित स्थापना ने सेलजुक संप्रभुता की स्थायीता सुनिश्चित की।

İs lekh में किया गया तुलनात्मक विश्लेषण यह दर्शाता है कि अनातोलियाई सेलजुक विजय नीति सैन्य सफलता, कानूनी सुरक्षा, संस्थागत प्रशासन और धार्मिक वैधता की परस्पर निर्भरता पर आधारित थी।

हालांकि अंटाकिया, अंताल्या, अलारा, हंचिन, सिहोन, सुदाक और ट्रेबिज़ॉन्ड अपनी राजनीतिक परिस्थितियों, सामरिक महत्व और जनसांख्यिकीय संरचना में काफी भिन्न थे, फिर भी सेलजुक प्रशासन द्वारा अपनाए गए मौलिक उद्देश्य उल्लेखनीय रूप से सुसंगत रहे। बातचीत के माध्यम से आत्मसमर्पण, 'आमान' (अमन) की गारंटी, प्रशासनिक अधिकारियों की नियुक्ति, धार्मिक संस्थानों का संगठन और सार्वजनिक व्यवस्था की बहाली, राज्य निर्माण के एक सुसंगत कार्यक्रम के भीतर क्रमिक चरण थे।

स्थानीय परिस्थितियों ने इन उपायों के व्यावहारिक कार्यान्वयन को प्रभावित किया, फिर भी सेलजुक अधिकार की स्थापना के अंतर्निहित कानूनी सिद्धांत जांचे गए सभी मामलों में काफी हद तक अपरिवर्तित रहे।

निष्कर्षतः, यह अध्ययन तर्क देता है कि अनातोलियन सेलजुक राज्य द्वारा किए गए घेराबन्दी को केवल सैन्य इतिहास के ढांचे में व्याख्या नहीं किया जा सकता। सेलजुक विजय नीति की व्यापक समझ के लिए इस्लामी कानूनी सिद्धांतों, कूटनीतिक बातचीत, प्रशासनिक संगठन और धार्मिक संस्थागतकरण पर एक साथ विचार करना आवश्यक है।

अंतियोक, अंताल्या, अलारा, हंचिन, सुदाक, ट्रेबिज़ॉन्ड और सिनॉप के मामलों के माध्यम से प्रस्तुत साक्ष्य यह दर्शाता है कि अमान सैन्य संघर्ष के अंत में दी गई एक अस्थायी गारंटी से कहीं अधिक था। यह उन प्रमुख कानूनी साधनों में से एक था जिनके माध्यम से राजनीतिक अधिकार को वैधता प्रदान की गई, प्रशासनिक संस्थानों की स्थापना की गई, और विजय के बाद के शहरी व्यवस्था को सुदृढ़ किया गया।

इस्लामी कानून और विजयोत्तर शासन के बीच की परस्पर क्रिया की जांच करके, यह अध्ययन अनातोलियाई सेलजुक शासन की संस्थागत नींव को समझने के लिए एक व्यापक व्याख्यात्मक ढांचा प्रदान करता है और सेलजुक विजय नीति के इतिहास-लेखन में एक नया दृष्टिकोण प्रस्तुत करता है।

कीवर्ड: अमान; इस्लामी कानून; घेराबन्दी युद्ध; विजय

Yapılandırılmış Özet:

Türkiye Selçuklu Devleti'nin askerî tarihine ilişkin çalışmalar geleneksel olarak fetih seferleri, kale muhasaraları, askerî teşkilat ve siyasî gelişmeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna karşılık, kuşatma savaşlarının hukukî temelleri ile emân kurumunun fethedilen şehirlerde kurulan dinî ve idarî düzenle ilişkisi üzerinde nispeten daha az durulmuştur. Emân, İslam hukuku çalışmalarında genel olarak teslim antlaşmaları çerçevesinde ele alınmış olmakla birlikte, siyasî otoritenin pekiştirilmesi, kamu düzeninin kurulması ve fetih sonrasında idarî teşkilatlanmanın kurumsallaşmasına sağladığı katkı Türkiye Selçuklu tarihi bağlamında kapsamlı biçimde incelenmemiştir. Bu çalışma, emân uygulamasını fetih sonrasında gerçekleştirilen dinî ve idarî düzenlemelerle birlikte analiz ederek, Türkiye Selçuklu fetih siyasetini İslam hukuku perspektifinden daha geniş bir çerçevede değerlendirmektedir.

İslam hukukunda emân, savaş hâlindeki düşman kişi veya topluluklara verilen; onların can ve mal güvenliğini, belirli şartlar altında ise dinî hayatlarını güvence altına alan hukukî bir teminatı ifade etmektedir. Emân, teslim olanlara güvenlik sağlamanın yanı sıra yeni yönetimin otoritesinin tesis edildiği hukukî zemini de oluşturmuştur. Bu nedenle fetih, askerî bir zaferden çok daha fazlasını ifade etmiş; fetheden devletin otoritesi altında hukukî meşruiyetin, idarî teşkilatlanmanın ve toplumsal düzenin yeniden inşa edildiği bir süreci başlatmıştır. Türkiye Selçuklu kroniklerinde yer alan bilgiler, Selçuklu hükümdarlarının siyasî ve askerî şartların elverdiği durumlarda uzun ve yıkıcı kuşatmalardan genellikle kaçındıklarını göstermektedir. Bunun yerine askerî baskı diplomatik müzakerelerle birlikte yürütülmüş, emân güvencesi verilerek teslim teşvik edilmiş ve böylece kalelerin mümkün olan en az tahribatla Selçuklu hâkimiyetine geçmesi sağlanmıştır. Bu politika hem insan ve mal kayıplarını azaltmış hem de fetih sonrasında siyasî istikrarın kısa sürede kurulmasını kolaylaştırmıştır.

Bu araştırmada, belge analizine ve karşılaştırmalı tarihsel yoruma dayanan nitel tarih araştırması yöntemi benimsenmiştir. Başlıca birincil kaynaklar arasında İbn Bîbî, *Anonim Selçuknâme*, Yazıcızâde Ali, Aksarayî, İbnü'l-Esîr ve diğer çağdaş tarihçilerin kronikleri yer almaktadır. Bu kaynaklar, yalnızca askerî harekâtın anlatımını değerlendirmek amacıyla değil, aynı zamanda fethedilen bölgelerin Selçuklu Devleti'ne

katılması sürecine eşlik eden hukukî, idarî ve dinî uygulamaları incelemek amacıyla modern araştırmalarla birlikte ele alınmıştır. Çalışmada özellikle Antakya, Antalya, Alara, Hançin, Suğdak, Trabzon ve Sinop fetihleri üzerinde durulmuştur. Bu örnek olaylar; teslim müzakereleri, emân uygulaması, hutbenin hükümdar adına okutulması, kadı tayinleri, dinî kurumların teşkilatlanması ve fetih sonrasında gayrimüslim toplulukların hukukî statüsünün analiz edilmesine temel teşkil etmektedir. Bu karşılaştırmalı çerçeve sayesinde çalışma, Türkiye Selçuklu fetih siyasetini karakterize eden ortak ilkeleri ve yerel siyasî, askerî ve demografik şartlara bağlı olarak ortaya çıkan bölgesel farklılıkları ortaya koymaktadır.

Mevcut verilerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, Selçuklu hükümdarlarının kale muhasaralarını yalnızca askerî bir faaliyet olarak değerlendirmediklerini göstermektedir. Kuşatma süreci boyunca askerî güç ile diplomatik müzakere birbirini tamamlayan araçlar olarak kullanılmıştır. Bir kalenin savunma kapasitesi yeterince zayıfladığında müzakereler başlatılmış ve teslimi teşvik etmek amacıyla emân güvencesi teklif edilmiştir. Bu tür anlaşmalar, şehirlerin büyük ölçüde tahrip edilmeden Selçuklu hâkimiyetine katılmasını mümkün kılmış ve askerî fetih sonrasında ortaya çıkabilecek idarî güçlükleri önemli ölçüde azaltmıştır. Alara'nın teslimi, Hançin Muhasarası sırasında yürütülen müzakereler ve Sinop'un barış yoluyla Selçuklu hâkimiyetine katılması, emânın geçici bir taviz değil; egemenliğin düzenli biçimde devredilmesini ve istikrarlı bir yönetimin kurulmasını sağlayan hukukî bir mekanizma olarak işlediğini açık biçimde göstermektedir.

Antalya örneği, fetih sonrasında uygulanan sistemli idarî ve dinî politikaların en belirgin örneklerinden birini oluşturmaktadır. Şehrin Türkiye Selçuklu Devleti'ne katılmasının ardından Mübâzeddîn Ertokuş vali olarak tayin edilmiş; kadılar, imamlar, müezzinler ve kâtipler şehrin dinî ve idarî teşkilatlanmasını üstlenmiştir. Camiler yeniden ibadete açılmış veya ihtiyaç duyulan yerlerde yeniden düzenlenmiş, mihrap ve minberler inşa edilmiş ve böylece İslam şehir yönetiminin kurumsal çerçevesi kısa sürede oluşturulmuştur. Benzer gelişmeler Sinop'ta da görülmüş; burada idarî teşkilatın yeniden düzenlenmesi Karadeniz ticaret ağının güvenliğinin sağlanmasına yönelik uygulamalarla birlikte yürütülmüştür. Bu örnekler, fetihlerin yalnızca askerî bir hareketin sonucu olarak değil, uzun vadeli siyasî bütünleşme sürecinin başlangıcı olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Bu araştırmada incelenen diğer örnek olaylar da fetih sonrasında gerçekleştirilen dinî ve idarî politikaların Türkiye Selçuklu ülkesinin bütün bölgelerinde ne katı ne de tek tip bir şekilde uygulandığını ortaya koymaktadır. Antakya'nın fethi, yeni siyasî düzenin süratle kurulmasına hutbenin hükümdar adına okutulmasının ve adalet ile din hizmetlerinden sorumlu görevlilerin tayin edilmesinin eşlik ettiğini göstermektedir. Bu uygulamalar, Selçuklu hâkimiyetinin meşruiyetini kamuoyuna ilan etmiş ve şehrin devletin kurumsal yapısına dâhil edilmesini sağlamıştır. Buna karşılık Suğdak örneği, esas itibarıyla ticaret ve stratejik kaygılar doğrultusunda şekillenen bir siyaseti yansıtmaktadır. Şehrin Selçuklu hâkimiyetine katılmasının ardından Karadeniz'in kuzey ticaret yollarının güvenliğine özel önem verilmiş, dinî ve idarî kurumlar ise şehrin ekonomik önemi doğrultusunda yeniden teşkil edilmiştir. Trabzon seferleri ise farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Şehrin coğrafi konumu, siyasî şartları ve bölgesel güç dengeleri sebebiyle Selçuklular, diğer fethedilen merkezlerde uyguladıkları fetih sonrası programın bütün unsurlarını burada hayata geçirememiştir. Bu farklılıklar, fetih siyasetini yönlendiren hukukî ilkeler aynı kalmakla birlikte bunların uygulanışının askerî şartlara, diplomatik gelişmelere ve yerel idarî ihtiyaçlara göre değişebildiğini göstermektedir.

Bu araştırmada bir araya getirilen veriler ayrıca fetih sonrasında kurulan dinî düzenin, siyasî hâkimiyetin sembolik göstergelerinin çok ötesine geçtiğini ortaya koymaktadır. Hutbenin Selçuklu hükümdarı adına okutulması İslam siyaset geleneğinde meşru siyasî otoritenin en açık göstergelerinden birini oluşturmakla birlikte, bu uygulama daha geniş kapsamlı bir kurumsallaşma programının yalnızca bir unsuruydu. Kadıların tayin edilmesi, yargı teşkilatının İslam hukukuna göre işlemlerini sağlamış; imam, müezzin, hatip ve diğer din görevlilerinin görevlendirilmesi ise şehirde dinî hayatın düzenli biçimde yürütülmesini mümkün kılmıştır. Mevcut camiler ihtiyaç duyulan yerlerde onarılmış, gerekli görülen bölgelerde yeni ibadet mekânları oluşturulmuş ve vakıf kuruluşları bu kurumların devamlılığını desteklemiştir. Bütün bu uygulamalar birlikte değerlendirildiğinde, askerî fetih kalıcı bir idarî düzene dönüşmüş ve Selçuklu hâkimiyeti fethedilen şehirlerin gündelik hayatında görünür hâle gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Emân; İslam Hukuku; Kale Muhasaraları; Fetih

www.turkishstudies.net/religion**Turkish Studies - Comparative Religious Studies**

eISSN: 2667-5544

**ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY**

Amān Practices and the Religious Order after Conquest in Seljuk Siege Warfare: An Assessment from the Perspective of Islamic Law

Introduction

In the Middle Ages, the capture of a fortress represented far more than the mere demonstration of military superiority. A city could only be regarded as truly conquered after a new administration had been established and had acquired religious legitimacy. For this reason, the Anatolian Seljuk sultans did not conduct siege operations solely through military measures; instead, they sought to establish lasting authority by means of surrender negotiations, the implementation of *amān*, and the religious and administrative arrangements introduced following conquest.

In Islamic law, *amān* constituted a legal guarantee that ensured the protection of the lives and property of non-Muslims during wartime. During the surrender of besieged cities, this institution served as an important legal instrument that not only weakened the resistance of the inhabitants but also contributed to the preservation of public order after conquest. An examination of the Anatolian Seljuk chronicles reveals that, in many sieges, the sultans initially proposed peaceful settlement, granted guarantees of security to those who accepted surrender, and subsequently established the new administrative structure without delay.

Among the first measures implemented in conquered cities were the proclamation of the Friday *khuṭba* in the name of the reigning sultan, the reopening of mosques for worship or the establishment of new places of worship where necessary, and the appointment of *qāḍīs*, imams, muezzins, and scribes. Consequently, military conquest was rapidly followed by a religious and administrative transformation through which Seljuk authority was made visible by both symbolic and legal means.

Concrete examples of these practices can clearly be observed in conquered cities such as Antioch, Antalya, Sudak, and Sinop. Following the conquest of Antalya, the appointment of Mubārīz al-Dīn Ertokuş as governor, together with the designation of *qāḍīs*, imams, muezzins, and scribes, the construction of *mihrābs* and *minbars*, and the allocation of a portion of the war booty to the construction of religious buildings, demonstrates that the programme pursued by the Seljuk administration after conquest possessed a systematic character. These measures reflect the determination of the Seljuk government to establish a new religious and administrative order immediately after military victory.

The position of the non-Muslim population in conquered cities was addressed within the same framework. In places where *amān* was granted, a considerable proportion of the inhabitants continued to reside in the city under the obligation to pay *jizya*, while efforts were made to ensure the uninterrupted continuation of economic and social life. This practice indicates an administrative approach based on the redefinition of the legal status of the population rather than on its complete

removal following conquest. In this way, the Seljuk administration sought to maintain public order alongside military success.

Nevertheless, identical religious practices were not implemented in every conquered city. In strategically and symbolically significant centres, the principal churches were converted into mosques as visible manifestations of Islamic sovereignty, whereas other examples indicate that non-Muslim communities protected under *amān* continued to practise their religion. This demonstrates that religious transformation in conquered cities did not follow a uniform pattern but was shaped by political circumstances, the strategic importance of individual cities, and the terms of the agreements concluded during the surrender process.

Within this context, *amān* in Anatolian Seljuk siege warfare functioned not only as an institution of the law of war that facilitated surrender negotiations but also as one of the principal foundations upon which the new religious and administrative order established after conquest was built. Accordingly, *amān* should be regarded not merely as an instrument for bringing military conflict to an end, but as an institutional practice that simultaneously ensured legal security, administrative continuity, and political legitimacy in conquered cities.

Previous studies on Anatolian Seljuk siege warfare have focused predominantly on military history, conquest strategies, and political developments. By contrast, the operation of *amān* within the framework of Islamic law and the principles governing the establishment of the religious and administrative order after conquest have not been examined as an independent subject of scholarly inquiry. Drawing upon the Anatolian Seljuk chronicles and modern scholarship, this study examines the legal function of *amān* during the process of conquest and comparatively analyses the principal characteristics of the religious order established after conquest through the cases of Antioch, Antalya, Sudak, Trebizond, and Sinop. In doing so, it presents the legal and religious dimensions of Anatolian Seljuk conquest policy alongside its military aspects from a comprehensive analytical perspective.

1. The Implementation of *Amān* and Surrender Negotiations during Siege Warfare

The Anatolian Seljuk sultans sought to capture besieged fortresses without allowing military operations to develop into prolonged and exhausting conflicts whenever circumstances permitted. To achieve this objective, military pressure was employed in conjunction with diplomatic negotiation. Calls for surrender were conveyed to fortress commanders or the leading figures of the city through messengers, envoys, letters, and other contemporary means of communication. These proposals were generally supported by the promise of *amān*, whereby the lives and property of the inhabitants were guaranteed in order to secure the peaceful surrender of the fortress without resorting to direct combat. This approach reduced military casualties and facilitated the rapid establishment of public order following the conquest (İbn Bībī, 1996, I, pp. 184–185, 205–206; İbn Bībī, 1941, pp. 98–99; Khoniates, 1995, p. 124).

The capture of Alara Castle by Sultan ‘Alā’ al-Dīn Kayqubād I constitutes one of the most remarkable examples of this policy. After the conquest of Kalonoros, the sultan advanced to Alara but refrained from launching an immediate assault. Instead, he first offered the fortress commander the opportunity to surrender. Through the envoy whom he dispatched, the commander was informed that further resistance would prove futile under the prevailing circumstances and that, should the fortress be surrendered peacefully, he would be allowed to continue his life in safety. According to the contemporary sources, following the death of the fortress commander, the leading figures within the fortress abandoned further resistance and surrendered it to the Seljuk administration. Consequently, Alara was incorporated into the Anatolian Seljuk State without suffering extensive destruction (İbn Bībī, 1996, I, pp. 184–185; İbn Bībī, 1941, pp. 98–99; Turan, 1971, pp. 316–317).

A similar process occurred during the siege of Hançin. The intensive bombardment carried out by Sultan ‘Izz al-Dīn Kaykāwus I with mangonels placed the defenders under considerable

pressure. Once all hope of receiving external assistance had disappeared, the defenders requested guarantees for the safety of their lives, their families, and their property. The sultan accepted this request, granted *amān*, ordered that the agreed conditions be recorded in writing, and, following the surrender, appointed his own officials to administer the fortress. These developments demonstrate that *amān* functioned as an official state practice providing legal protection rather than as an informal military arrangement (İbn Bībī, 1996, II, pp. 46, 70, 159; Aksarayī, 2000, p. 25).

The conquest of Sinop likewise represents an example in which military pressure and the policy of *amān* were implemented simultaneously. The city was besieged by land, while its maritime connections were severed to prevent the arrival of external assistance. As provisions gradually became exhausted, the leading figures of the city entered into surrender negotiations, and Seljuk sovereignty was accepted upon the conclusion of these discussions. Immediately after the conquest, an administrative organisation was established, religious institutions were brought into operation, and state authority was consolidated within a short period. The case of Sinop demonstrates that the siege itself and the subsequent process of reconstruction constituted complementary stages of a single political programme (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175; *Anonymous Seljuknāma*, 2014, p. 40; Yazıcızâde Ali, 2009, pp. 275–285).

The principal objective of offering *amān* during a siege was to secure the surrender of the fortress with the least possible loss. Nevertheless, such offers were not invariably made at the initial stage of every siege. In certain campaigns, military pressure was first intensified through sustained mangonel bombardment, blockade, the interruption of supply routes, and the destruction of economic resources, thereby weakening the defenders' capacity for resistance. Only after a clear inclination towards surrender had emerged was *amān* formally offered. This practice demonstrates that military operations and diplomatic settlement were regarded as complementary components of a single strategic framework (İbn Bībī, 1996, I, pp. 169, 254 ff.; Göksu, 2018, pp. 270–271).

The measures implemented following surrender were carried out in accordance with the conditions required by the *amān* that had been granted. The existing garrison was replaced, the Seljuk banner was raised over the fortress walls, a *kutwāl* (fortress commander) was appointed, military equipment and supplies were brought under official control, and administrative officials were dispatched to the city. Consequently, military conquest was transformed within a short period into institutional state authority, while *amān* provided the legal foundation upon which this new order was established (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175, 230; Uzunçarşılı, 1988, pp. 118–126; Göksu, 2018, pp. 270–271).

2. The Establishment of the Post-Conquest Religious Order and Practices of Coexistence

For the Anatolian Seljuk sultans, the capture of a fortress did not constitute the final stage of the conquest process. Their principal objective was to consolidate their authority permanently within the conquered city and to render this authority visible through both administrative and religious institutions. Consequently, the appointment of administrative officials, the reorganisation of religious life, and the implementation of symbols representing public authority ranked among the first measures introduced in newly conquered cities. In this way, military success was rapidly reinforced by the institutions of the state, and the new administration became firmly integrated into urban life (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175, 205–206; Turan, 1971, pp. 283–285; Koca, 2005, pp. 179–181).

One of the clearest examples of this process is provided by the conquest of Antalya. Following the incorporation of the city into Seljuk rule, Mubārız al-Dīn Ertokuş was appointed as governor, while *qāḍīs*, imams, muezzins, and scribes were assigned to their respective offices. *Mihrābs* and *minbars* were constructed, and a portion of the war booty was allocated to the construction and restoration of religious buildings. These measures demonstrate that an

administrative and religious organisation based upon the principles of Islamic law was established in the city within a remarkably short period after its conquest (İbn Bībī, 1996, I, pp. 205–206; İbn Bībī, 1941, pp. 108–110; Turan, 1971, pp. 283–285).

The measures implemented by the Seljuk administration followed a clearly defined programme. Urban security was first restored, after which a *qāḍī* was appointed to administer justice, mosques were opened for worship, and the Friday *khuṭba* was proclaimed in the name of the reigning sultan, thereby publicly affirming the establishment of the new political authority. Since the *khuṭba* was regarded in the Islamic state tradition as one of the strongest symbols of legitimate sovereignty, this practice marked the legal completion of the conquest process (Turan, 1971, pp. 283–285; Uzunçarşılı, 1988, pp. 118–126).

The establishment of the new religious order also made use of the existing urban fabric. In certain strategically and symbolically significant centres, the principal churches were converted into mosques, thereby making the transfer of political authority visible within the public space of the city. At the same time, there were cities in which Christian communities continued to practise their religion in accordance with the conditions of surrender and the guarantees provided by *amān*. This evidence indicates that the Seljuk administration did not adopt a uniform policy throughout all conquered cities but instead acted in accordance with prevailing political circumstances and the terms of individual agreements (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175, 205–206; Cahen, 1968, pp. 41–50).

In cities where *amān* was granted, the legal status of the non-Muslim population was redefined. Christian communities that accepted the conditions of surrender continued to reside in their cities under the obligation to pay *jizya*, while their lives and property remained under the protection of the state. As a result, production, trade, and everyday urban life continued with relatively little interruption, allowing the local economy to remain largely functional. This approach reflects the importance attached by the Seljuk administration to preserving social stability in the aftermath of conquest (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175; Cahen, 1968, pp. 41–50; Turan, 1971, pp. 284–285).

The measures implemented following the conquest of Sinop reflect the same administrative principles. Immediately after the city had been taken, Seljuk rule was established without delay, a military garrison was stationed in the city, *qāḍīs* and other officials were appointed, and the administrative organisation was completed. As one of the principal commercial centres of the Black Sea region, Sinop witnessed the simultaneous establishment of security together with the religious and legal order. Consequently, the city became one of the principal centres of Seljuk authority along the Black Sea coast (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175; Yazıcızâde Ali, 2009, pp. 275–285; Turan, 1971, pp. 289–291).

A similar pattern may be observed following the conquest of Alā'iyya. In the period immediately after the city had been incorporated into Seljuk rule, the fortifications were repaired, public buildings were constructed, and religious institutions received official support. The renaming of Kalonoros as Alā'iyya likewise constituted a symbolic expression of the newly established political authority over the city. Together with these programmes of reconstruction, such measures demonstrate that the Seljuk administration regarded conquest within the broader framework of long-term settlement policies and state formation (İbn Bībī, 1996, I, pp. 184–206; Turan, 1971, pp. 316–321).

The measures implemented after conquest brought the religious order and the social order together within a single administrative framework. Through the guarantees provided by *amān*, large-scale destruction in surrendered cities was avoided, while the proclamation of the Friday *khuṭba*, the organisation of mosques, the establishment of the *qāḍī* institution, and the appointment of administrative officials made the new political authority publicly visible. Thus, while the principal institutions of the Islamic state tradition were established in the conquered cities, the legal status of

different religious communities was also clearly defined (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175, 205–206; Turan, 1971, pp. 283–291; Koca, 2005, pp. 179–181).

Within this framework, the establishment of the religious order and the practice of coexistence in Anatolian Seljuk conquest policy developed upon the same legal foundation. The guarantees provided by *amān* ensured the continuity of urban life, whereas the Friday *khuṭba*, mosques, and the institution of the *qāḍī* represented the religious and political legitimacy of the new administration. Collectively, these measures played a decisive role in transforming military success into enduring state authority (Anonymous *Seljuknāma*, 2014, pp. 40–48; Turan, 1971, pp. 283–291; Cahen, 1968, pp. 41–50).

3. Comparative Case Studies

3.1. The Establishment of the Post-Conquest Religious Order in Antioch

One of the most remarkable examples of the religious policies implemented by the Anatolian Seljuks in the cities they conquered can be observed in Antioch. The measures introduced following Sulaymān Shāh's conquest of the city in 477/1085 clearly illustrate the principles upon which the post-conquest religious order was established. Rather than concentrating on the military phases of the siege, the contemporary sources describe in considerable detail the religious, legal, and administrative arrangements introduced after the conquest. These accounts demonstrate that the Seljuk administration adopted a policy that made Islamic sovereignty visible through religious symbols while simultaneously ensuring the security of the non-Muslim population protected under the guarantees of *amān* and reorganising urban life within the newly established political order (Ibn al-ʿAdīm, 1954, II, pp. 86–88; Sevim, 1990, pp. 108–112).

One of the earliest religious measures implemented after the capture of the city was the conversion of the Church of Mar Cassianus (Kusyan) into a mosque. The dedication of this church, one of the sacred sites of the Christian world, to Islamic worship and the performance of the first Friday prayer within its walls publicly proclaimed the establishment of the new political authority brought about by the conquest. According to the sources, the simultaneous recitation of the *adhān* by one hundred and twenty muezzins further enhanced the symbolic significance of this ceremony. Through these religious rites, the newly established administration made its authority visible and publicly announced the beginning of Islamic rule in the city (Ibn al-ʿAdīm, 1954, II, pp. 86–88; Sevim, 1990, pp. 110–112).

The religious order established in Antioch also included arrangements concerning the religious life of the Christian community. The sources record that, at the request of the Christian inhabitants, permission was granted for the use or reconstruction of two churches dedicated to the Virgin Mary and Saint George. This practice demonstrates that, while Islamic rule was firmly established in the city, the religious life of the non-Muslim population continued under legal protection. Consistent with the principles of *amān*, this policy contributed to the preservation of social stability in the conquered city and enabled different religious communities to continue their urban life under the new administration (Ibn al-ʿAdīm, 1954, II, pp. 86–88; Sevim, 1990, pp. 110–112).

The establishment of the post-conquest religious order was further reinforced by measures designed to ensure public security. Sulaymān Shāh instructed his soldiers not to harm the Christian inhabitants, not to enter private houses without permission, and to refrain from arbitrary plundering. These orders demonstrate that the guarantees provided under *amān* remained effective after the conquest had been completed. The release of a considerable number of captives and the permission granted to the inhabitants to continue their daily lives further indicate that the new administration pursued a policy aimed at preserving social peace. In this manner, the religious order and legal

protection functioned as complementary elements within the same administrative framework (Ibn al-ʿAdīm, 1954, II, pp. 86–88; Abū al-Faraj, 1999, I, pp. 331–333).

An equally significant aspect of the measures implemented in Antioch concerns the establishment of political legitimacy. Following the conquest, the Friday *khuṭba* was proclaimed in the name of the Great Seljuk Sultan Malik Shāh, and news of the conquest was immediately conveyed to the sultan. These practices demonstrate that the newly established administration sought legitimacy within the political tradition of the Islamic world. Sulaymān Shāh's decision not to assume titles associated with sovereignty until the sultan's approval had been obtained further reflects his adherence to the central authority and the preservation of the established legal and political hierarchy. Consequently, religious practices became important instruments in reinforcing the legitimacy of political authority (Aksarayī, 2000, pp. 14–15).

The measures implemented in Antioch after its conquest demonstrate that the Anatolian Seljuks pursued an urban policy that combined religious symbolism, legal protection, and administrative stability. While the conversion of the church into a mosque became the most visible symbol of Islamic sovereignty, the continuation of Christian religious life illustrates the practical application of *amān* within the social order of the city. Complemented by the proclamation of the Friday *khuṭba*, security measures, and the reorganisation of urban life, these developments constitute one of the clearest examples of how the religious order in Anatolian Seljuk conquest policy was systematically established following military success.

3.2. The Establishment of the Post-Conquest Religious Order in Antalya

The conquest of Antalya constitutes one of the clearest examples demonstrating the systematic manner in which the Anatolian Seljuks established the religious and administrative order following conquest. As one of the principal commercial centres of the Eastern Mediterranean, the city came under Seljuk rule in 603/1207 after the siege conducted during the reign of Sultan Ghiyāth al-Dīn Kaykhusraw I. The primary justification for the campaign was the repeated attacks on merchants operating in Antalya, the deterioration of commercial security, and the political instability that prevailed within the port. Contemporary sources explicitly state that the sultan responded to the complaints of the affected merchants and marched against Antalya in order to restore security along the commercial routes (İbn Bībī, 1996, I, pp. 96–118; Abū al-Faraj, 1999, I, pp. 329–331; Turan, 1971, p. 214).

Following the conquest, the Seljuk administrative organisation was established without delay. Sultan Ghiyāth al-Dīn Kaykhusraw I entrusted the administration of Antalya to Mubārīz al-Dīn Ertokuş, ordering the repair of the city walls, the reinforcement of military installations, and the reorganisation of the city's defensive system. At the same time, in accordance with the traditions of Turco-Islamic conquest, *mihrābs* and *minbars* were constructed, while imams, *khaṭībs* (preachers), *qāḍīs*, and muezzins were appointed, thereby creating the institutional framework of religious life within the city. These measures demonstrate that religious and legal institutions were established within a remarkably short period following the conquest and that Seljuk authority rested upon well-defined institutional foundations (İbn Bībī, 1996, I, pp. 115–118; Turan, 1971, pp. 283–285).

The reconstruction of Antalya likewise constituted an essential component of Seljuk conquest policy. The city walls were repaired, military depots and granaries were reorganised, and the security of the harbour was restored. Furthermore, the fiscal concessions granted to merchants contributed to the rapid revival of commercial activity, enabling Antalya to regain its position as one of the principal commercial centres of the Eastern Mediterranean. These developments demonstrate that the Seljuk administration implemented religious organisation alongside economic and administrative reconstruction within the framework of a comprehensive programme of post-conquest integration (Rāvandī, 1955, II, p. 424; Turan, 1971, pp. 214, 283–285).

The reconquest of Antalya by Sultan 'Izz al-Dīn Kaykāwus I in 1216, following the city's temporary loss from Seljuk control after 608/1211, further illustrates the continuity of these policies. After the second conquest, the city walls were once again repaired, the administration of Antalya was re-entrusted to Mubārīz al-Dīn Ertokuş, and the religious and administrative institutions were re-established according to the same principles that had governed the first conquest. This continuity demonstrates that the religious and administrative order implemented by the Anatolian Seljuks after conquest was based upon well-defined principles and was consistently maintained under changing political circumstances (İbn Bībī, 1996, I, pp. 162–167; Aksarayī, 2000, p. 25; Turan, 1971, pp. 283–285).

3.3. The Establishment of the Post-Conquest Religious Order in Sudak

The Anatolian Seljuk campaign against Sudak on the northern coast of the Black Sea exhibits distinctive characteristics with regard to the establishment of the post-conquest religious order. As one of the principal centres of the Khazar and Bulgar trade routes, Sudak was brought under Seljuk rule following an overseas military expedition undertaken to safeguard the economic interests of the Anatolian Seljuk State. The principal cause of the campaign was the repeated attacks suffered by Kipchak and Sudak merchants and the seizure of their commercial goods. Sultan 'Alā' al-Dīn Kayqubād I's decision to compensate the losses of the aggrieved merchants from the state treasury, followed by the dispatch of a naval expedition under the command of Husām al-Dīn Çoban against Sudak, clearly demonstrates that the security of commerce was regarded as a matter of state policy (İbn Bībī, 1996, I, pp. 316–319, 325; Peacock, 2010, pp. 70–92).

Before direct military engagement took place, diplomatic contacts were established between the Seljuk forces and the inhabitants of Sudak. Through the envoys they dispatched, the leading figures of the city declared their loyalty, offered to fulfil the obligations that had previously remained unfulfilled, agreed to pay tribute, and proposed to provide military assistance to the Seljuk army. Husām al-Dīn Çoban nevertheless rejected these proposals, stating that the campaign was being conducted in accordance with the explicit orders of the sultan, and continued the military operation. The subsequent engagements with the Kipchaks and the Rus' forces ended in a decisive Seljuk victory. Although the inhabitants of Sudak initially chose to resist, they eventually sought pardon after the Seljuk military superiority had become indisputable, undertaking to pay tribute, deliver hostages, and accept all the conditions imposed by the sultan (İbn Bībī, 1996, I, pp. 325–336).

The most significant document illustrating the formation of the post-conquest religious order is the decree (*farmān*) sent by Sultan 'Alā' al-Dīn Kayqubād I to Husām al-Dīn Çoban. While consenting to pardon the inhabitants of Sudak, the sultan explicitly made this pardon conditional upon the fulfilment of specific requirements. The decree ordered that "in place of bells and churches, the *mihrāb*, *minbar*, and the order established by the Sharī'a of the Prophet Muḥammad should be instituted within the city." This directive clearly demonstrates the sultan's intention to make Islamic sovereignty visible through religious symbols. As one of the most explicit statements preserved in the history of the Anatolian Seljuks concerning the organisation of the post-conquest religious order, the decree reveals the principles upon which the new religious order was to be established in the conquered city. The proclamation of Islamic rule was thus associated not merely with the transfer of political authority but also with the reorganisation of public religious life (İbn Bībī, 1996, I, pp. 336–345).

Another noteworthy aspect of the decree is its treatment of the religious order together with the principle of justice. The sultan ordered that all property previously taken unlawfully from the merchants of Sudak should be returned in full to its rightful owners. Consequently, the new order established after the conquest was not confined to the organisation of Islamic religious life but also embraced the protection of commercial law, the restoration of property rights, and the re-establishment of economic security as fundamental responsibilities of the state. This approach

demonstrates that the Anatolian Seljuk administration regarded the religious and legal orders as two complementary components of post-conquest governance (İbn Bībī, 1996, I, pp. 336–345).

In accordance with the sultan's instructions, Husām al-Dīn Çoban completed the necessary arrangements within a short period and, after leaving a military garrison in Sudak to preserve Seljuk authority, returned to Anatolia. Thus, the conquest was not regarded as a temporary military achievement but was reinforced through religious and administrative measures intended to establish a durable system of government. While the military garrison ensured the continuity of Seljuk authority, the religious and legal principles set forth in the *farmān* provided the fundamental framework for the administration of the city (İbn Bībī, 1996, I, pp. 336–345).

The case of Sudak demonstrates that, within the Anatolian Seljuk State, the post-conquest religious order was established in accordance with the direct instructions of the central authority. In particular, the sultan's explicit command concerning the establishment of the *mihrāb*, the *minbar*, and the order prescribed by the Sharī'a clearly illustrates both the symbolic and institutional dimensions of Islamic sovereignty. At the same time, the granting of pardon, the protection of property rights, and the restoration of commercial security demonstrate that the post-conquest religious order was constructed together with legal protection and administrative stability. These characteristics make Sudak one of the most significant examples of Anatolian Seljuk conquest policy.

3.4. Diplomatic Arrangements and Approaches to Religious Sites Following the Siege of Trebizond

Trebizond occupied a strategic position as one of the principal Black Sea ports and constituted a focal point in the political and commercial relations between the Anatolian Seljuk State and the Empire of Trebizond. Following the first siege conducted during the reign of Sultan Ghiyāth al-Dīn Kaykhusraw I, the ruler of Trebizond acknowledged Seljuk suzerainty once again and agreed to pay tribute. This relationship of dependency, however, did not endure for long. Particularly during the reign of Sultan 'Alā' al-Dīn Kayqubād I, developments affecting Black Sea commerce and reciprocal attacks upon merchant vessels renewed tensions between the two states. In response to the plundering of ships and the capture of merchants in the waters off Sinop, the Seljuk administration decided to launch a new campaign against Trebizond with the aim of restoring the security of the Black Sea trade routes (Ibn al-Athīr, 1991, XII, p. 201; Yinanç, 2014, II, pp. 6–7; Uyumaz, 1997, pp. 59–60; Keçiş, 2012, pp. 43–46).

Although the Seljuk forces laid siege to Trebizond by both land and sea, they failed to achieve a decisive result because of the formidable fortifications of the city and the determined resistance of its defenders. While military operations continued throughout the siege, diplomatic contacts between the two sides were never completely interrupted. As shortages of provisions began to affect the besieged city, the Seljuk command called upon the defenders to surrender. In response, Emperor Andronikos I Gidos requested that the Seljuk commander dispatch an envoy in order to initiate peace negotiations. During these discussions, both parties sought to demonstrate their respective military strength and available resources, making the projection of psychological superiority an important element of the diplomatic process (Lazaropoulos, 1996, pp. 313–329; Ayönü, 2008, pp. 25–26).

During the final stage of the siege, a violent storm accompanied by heavy rainfall dramatically altered the course of the campaign. The Seljuk forces became dispersed, and the Seljuk prince (*melik*) commanding the expedition was captured by the forces of Trebizond. According to the unanimous testimony of the contemporary sources, Andronikos I Gidos treated the captured Seljuk commander with considerable respect. He ordered his chains to be removed, received him as an honoured guest, and arranged for his safe return to Sinop under military escort without demanding any ransom. This conduct created favourable conditions for the restoration of diplomatic relations

between the two states following the siege (Panaretos, 2020, pp. 2–3, 66; Lazaropoulos, 1996, pp. 329–335; Karpov, 2016, p. 574; Ayönü, 2008, pp. 26–27).

From the perspective of religious policy, the most noteworthy development associated with the siege concerns the Monastery of Saint Eugenios, which suffered damage during the military operations. According to the sources, Seljuk forces caused damage to the monastery during the siege. After returning to Konya, however, the Seljuk prince (*melik*), in recognition of the favourable treatment he had received from Andronikos I Gidos, sent valuable gifts to the emperor and also provided financial assistance for the restoration of the Monastery of Saint Eugenios. The support extended by a Seljuk ruler for the repair of a Christian religious institution constitutes a remarkable example within the broader context of medieval siege warfare and conquest. This episode may reasonably be interpreted as a deliberate effort to restore a sacred site damaged during military conflict following the achievement of diplomatic reconciliation between the two sides (Panaretos, 2020, pp. 2–3, 66; Lazaropoulos, 1996, pp. 329–335; Shukurov, 2005, pp. 95–96, 110–111; Ayönü, 2008, pp. 26–27).

The siege of Trebizond presents a pattern that differs significantly from the religious policies implemented by the Anatolian Seljuks in cities that were successfully conquered. Although the city itself did not come under Seljuk rule, the diplomatic developments that followed the siege demonstrate that approaches towards religious sites could be reshaped independently of military rivalry. The financial support provided for the restoration of a Christian sacred building in return for the humane treatment shown to the captured Seljuk commander may therefore be regarded as one of the religious consequences of political reconciliation between the two states. In this respect, the Trebizond case is of particular significance because it demonstrates that Anatolian Seljuk attitudes towards non-Muslim religious institutions were not confined solely to conquered cities but could also assume different forms within the broader framework of diplomatic relations.

3.5. The Establishment of the Post-Conquest Religious and Administrative Order in Sinop

Sinop, which played a decisive role in securing Anatolian Seljuk supremacy in the Black Sea, constitutes one of the most comprehensive examples of the religious and administrative order established after conquest. Owing to its strategic importance for the security of the Black Sea trade routes and the maintenance of political stability in the region, the fortress was brought once again under Seljuk rule during the reign of Sultan ‘Izz al-Dīn Kaykāwus I. Throughout the conquest process, equal importance was attached not only to military success but also to determining the conditions of surrender and securing the future legal status of the city's inhabitants. In this respect, the conquest of Sinop demonstrates that the administrative and religious arrangements to be implemented after the conquest had already been planned before the siege itself had come to an end (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175; *Anonymous Seljuknāma*, 2014, p. 40; Yazıcızāde Ali, 2009, pp. 275–285).

During the siege, negotiations were conducted with the inhabitants of the fortress through the captured *Tekfur*, Kyr Alexios. After prolonged discussions, the leading figures of the city agreed to surrender the fortress. Sultan ‘Izz al-Dīn Kaykāwus I subsequently guaranteed the safety of the *Tekfur's* life and property and assured the inhabitants that they would continue to live in security. Those who wished to leave the city were permitted to do so, while those who preferred to remain were allowed to retain their residence. In return, the *Tekfur* was required to recognise Seljuk sovereignty, remit the annual tribute regularly, and provide military assistance whenever requested. These conditions were formally recorded in a *‘ahdnāma* (treaty of surrender), which was ratified in the presence of both parties and confirmed by their leading representatives. Thus, the conquest was placed upon a legal foundation that defined the reciprocal obligations of both sides rather than resting solely upon the use of military force (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175).

The first measures implemented after the conquest were directed towards the reorganisation of the city's religious and administrative life. According to the contemporary sources, the Seljuk deputies converted the principal church into a mosque, after which a *qāḍī*, a scribe, a *khaṭīb*, and muezzins were appointed. In addition, a *kutwāl* (fortress commander) together with a permanent garrison was assigned to ensure the defence of the fortress, while the damaged sections of the city walls were repaired and the defensive system was reorganised. These measures demonstrate that Islamic religious life was institutionally established in the conquered city and that religious organisation developed simultaneously with administrative reconstruction (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175).

The Seljuk administration likewise regarded the restoration of demographic stability as an integral component of its conquest policy. By order of the sultan, distinguished and economically influential families from various regions were resettled in Sinop. The immovable properties of those who had left the city were purchased upon payment of their full value, and former inhabitants who had fled were later invited to return and recover their possessions. These measures sought to restore the city's population, protect property rights, and revive economic life following the conquest. Accordingly, the establishment of the post-conquest religious order extended far beyond the transformation of places of worship and formed part of a broader programme for the social and economic reconstruction of the city (İbn Bībī, 1996, I, pp. 168–175).

After Sinop was briefly recaptured by the Empire of Trebizond in subsequent years, the Anatolian Seljuks once again brought the fortress under their control. The sources record that, following this second conquest, the mosques that had been converted into churches by the Byzantine population were repaired and reopened for Islamic worship, while the sound of church bells once again gave way to the call to prayer and the recitation of the Qur'ān. These developments demonstrate that the Seljuk administration reasserted its political authority over the city through visible religious symbols. The dispatch of official letters announcing the conquest (*fathnāmas*) to various political centres further illustrates the political and religious significance attached to this achievement (Yūnīmī, III, pp. 347–348; İbn Bībī, 1996, II, p. 165; *Anonymous Seljuknāma*, 2014, p. 47; Aksarayī, 2000, p. 63).

The case of Sinop constitutes one of the clearest examples illustrating how the post-conquest religious order was institutionalised in the Anatolian Seljuk State. When considered together, the surrender conditions based upon the principle of *amān*, the legal order guaranteed through the *'ahdnāma*, the conversion of the principal place of worship into a mosque, the appointment of *qāḍīs* and other religious officials, the resettlement of the population, and the establishment of the city's security organisation demonstrate that the Seljuk administration regarded the religious, legal, and administrative spheres as complementary elements of a single system of governance. In this respect, Sinop stands out as one of the most comprehensive examples reflecting the institutional character of Anatolian Seljuk conquest policy.

4. Discussion

The cases of Antioch, Antalya, Sudak, Trebizond, and Sinop examined in this study demonstrate that the Anatolian Seljuks did not adopt a uniform approach to the establishment of the post-conquest religious order. Although the manner in which these cities were surrendered, their military circumstances, demographic composition, and political significance differed considerably, the measures implemented after conquest were consistently shaped by a common set of legal and administrative principles. The arrangements introduced following conquest reflect both the Islamic legal concepts of *amān*, *'ahd*, and *dhimma*, and the state's objective of establishing security and maintaining public order.

One of the most striking features of Anatolian Seljuk practice is the prompt implementation of legal mechanisms following military success. The conquest of Sinop, in particular, illustrates how

the conditions of surrender were determined through reciprocal obligations. The lives and property of the *Tekfur* and the inhabitants of the city were guaranteed under the provisions of *amān*, while the recognition of Seljuk sovereignty, the continuation of annual tribute payments, and the obligation to provide military assistance whenever required were formally incorporated into the *'ahdnāma*. Consequently, the legitimacy of the newly established political authority rested not only upon military victory but also upon the mutual acceptance of clearly defined legal.

Another common characteristic was the rapid public manifestation of the symbols of the Islamic order within the conquered cities. In both Sudak and Sinop, the conversion of churches into mosques, the construction of *mihrābs* and *minbars*, the proclamation of the Friday *khuṭba*, and the renewed public recitation of the *adhān* served to represent the establishment of the new political authority through religious symbolism. These measures, however, did not involve the systematic elimination of all non-Muslim religious institutions. The financial contribution made towards the restoration of the Monastery of Saint Eugenios following the siege of Trebizond demonstrates that the Anatolian Seljuk administration could adopt different approaches towards religious sites according to prevailing military and diplomatic circumstances.

The establishment of the religious order was never implemented independently of administrative organisation. Following conquest, *qādīs*, *khaṭībs*, muezzins, and scribes were appointed, military garrisons were stationed to secure the fortresses, damaged fortifications were repaired, and urban administration was reorganised. The measures implemented in Sinop particularly demonstrate that the organisation of religious life, the maintenance of security, and the administration of justice were regarded as integral components of a single administrative programme.

Measures designed to preserve economic life likewise constituted an essential complement to the religious and legal order established after conquest. In Sudak, compensation for the losses suffered by merchants and the restoration of commercial security formed a central element of state policy. In Sinop, the resettlement of the urban population, the protection of property rights, and measures intended to revive economic activity demonstrate that the Seljuk administration sought to establish public order through a comprehensive programme encompassing legal, economic, and administrative policies.

A comparative examination of these case studies also reveals significant differences in implementation. Antioch and Sinop provide the clearest examples of the religious and administrative order established immediately after conquest, whereas Sudak reflects the formation of an Islamic public order following an overseas military expedition. Trebizond, despite never being conquered by the Anatolian Seljuks, demonstrates through the diplomatic developments that followed the siege and the approach adopted towards Christian religious institutions that Anatolian Seljuk religious policy was not confined exclusively to conquered territories. These differences indicate that, while preserving the same legal principles, the Seljuk administration was capable of adapting its policies to changing political and military circumstances.

When these examples are considered collectively, it becomes evident that the post-conquest religious order established by the Anatolian Seljuks extended far beyond the reorganisation of religious life alone. The implementation of *amān*, the conclusion of *'ahdnāmas*, the appointment of religious officials, the reorganisation of places of worship, the protection of property rights, the restoration of commercial security, and the establishment of administrative institutions functioned as complementary elements of a unified system of governance. Accordingly, the post-conquest religious order reflects a comprehensive model of statecraft in which legal, administrative, economic, and religious policies mutually reinforced one another within the governing principles of the Anatolian Seljuk State.

Conclusion

Siege warfare in the Anatolian Seljuk State represented far more than a series of military operations intended to secure victory on the battlefield. Rather, it formed part of a comprehensive system of governance designed to establish a new political and legal order within conquered territories. The cases of Antioch, Antalya, Sudak, Trebizond, and Sinop examined in this study demonstrate a close relationship between the implementation of *amān* and the religious and administrative arrangements introduced following conquest. The available evidence indicates that, alongside military strategy, the Islamic legal principles of *amān*, *‘ahd*, and *dhimma* constituted essential elements shaping the Anatolian Seljuk conquest process.

The case studies analysed in this article demonstrate that surrender negotiations provided a legal framework through which military conflict could be concluded whenever circumstances permitted. In cities that surrendered under the guarantees of *amān*, the lives and property of the inhabitants were protected, extensive destruction was largely avoided, and favourable conditions were created for the rapid establishment of administrative institutions after conquest. In this respect, the implementation of *amān* should be regarded as one of the fundamental instruments through which the Seljuk administration transformed military success into enduring state authority.

The measures implemented after conquest likewise point to the existence of a well-defined administrative programme. The appointment of *qādīs*, *khaṭībs*, imams, muezzins, and other officials, the proclamation of the Friday *khuṭba* in the name of the reigning sultan, and the reopening of mosques for worship or the establishment of new places of worship where required made the religious and political legitimacy of the new administration publicly visible. At the same time, the protection of the lives and property of the non-Muslim population remaining under the guarantees of *amān*, the continuation of religious life within the established legal framework, and the preservation of economic activity demonstrate that the Seljuk administration attached equal importance to maintaining social stability in conquered cities.

The cases examined in this study further reveal that Anatolian Seljuk policies were not implemented uniformly in every conquered city. Whereas an Islamic public order was established rapidly in Antioch and Sinop, the organisation of religious life in Sudak developed alongside measures intended to restore commercial security under the direct instructions of the central authority. In the case of Trebizond, although the city was never conquered by the Anatolian Seljuks, the diplomatic relations that developed after the siege and the financial support provided for the restoration of the Monastery of Saint Eugenios demonstrate that Seljuk approaches towards religious institutions could vary according to military circumstances, political considerations, and diplomatic developments. These differences indicate that Anatolian Seljuk conquest policy was characterised by a flexible administrative approach capable of adapting established legal principles to changing political and military conditions rather than by the rigid application of a single model.

One of the principal findings of this research is the close correspondence between the theoretical framework of *amān* in Islamic law and its practical implementation in medieval Anatolia. The formal recording of surrender conditions through *‘ahdnāmas*, the protection of property rights, the regulation of fiscal obligations, and the reorganisation of religious life demonstrate that legal security and public order were established simultaneously in the aftermath of conquest. In this way, the Seljuk administration developed a model of governance in which military authority was reinforced through legal legitimacy and institutional administration.

Finally, this study moves beyond approaches that examine Anatolian Seljuk sieges exclusively from the perspective of military history by placing the religious and legal order established after conquest at the centre of the analysis. The comparative examination of the cases of Antioch, Antalya, Sudak, Trebizond, and Sinop demonstrates that the institution of *amān* was directly connected with urban administration, religious organisation, social stability, and the legitimacy of

state authority. Accordingly, this study contributes to a reassessment of Anatolian Seljuk conquest policy within the framework of Islamic law and demonstrates that the Seljuk model of governance established in Anatolia rested upon the interrelated principles of military success, legal protection, administrative organisation, and religious legitimacy.

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Türkiye Selçuklularında Kale Muhasaralarında Emân ve Fetih Sonrası Dinî Düzen: İslam Hukuku Perspektifinden Bir Değerlendirme

Giriş

Orta Çağ'da bir kalenin ele geçirilmesi askerî üstünlüğün ilanından ibaret değildi. Bir şehrin gerçek anlamda fethedildiğinin kabul edilmesi, yeni yönetimin kurulması ve bu yönetimin dinî bakımdan meşruiyet kazanmasıyla mümkün olmaktadır. Bu nedenle Türkiye Selçuklu sultanları kuşatma sürecini tek başına askerî tedbirlerle yürütmemiş; teslim müzakereleri, emân uygulamaları ve fetih sonrasında gerçekleştirilen dinî-idarî düzenlemeler aracılığıyla kalıcı hâkimiyet tesis etmeye çalışmıştır. İslam hukukunda emân savaş hâlindeki gayrimüslimlere can ve mal güvenliği sağlayan hukukî bir taahhüt niteliği taşımaktadır. Muhasara altındaki şehirlerin tesliminde bu uygulama önemli bir araç olarak kullanılmış; şehir halkının direncini kırmanın yanında fetih sonrasında kamu düzeninin korunmasına da hizmet etmiştir. Türkiye Selçuklu kronikleri incelendiğinde sultanların birçok kuşatmada önce sulh teklifinde bulunduğu teslimi kabul edenlere güvence verdiği ve ardından yeni idarî yapıyı gecikmeden oluşturduğu görülmektedir.

Bu süreçte fethedilen şehirlerde gerçekleştirilen ilk uygulamalar arasında Cuma Hutbesinin hükümdar adına okutulması, camilerin faaliyete geçirilmesi veya ihtiyaç duyulan yerlerde yeni ibadet mekânlarının oluşturulması, kadı, imam, müezzin ve kâtip tayin edilmesi dikkat çekmektedir. Böylece askerî fetih kısa süre içinde dinî ve idarî bir dönüşümle tamamlanmış Selçuklu hâkimiyeti sembolik ve hukukî unsurlarla görünür hâle getirilmiştir. Bu uygulamaların somut örnekleri Antakya, Antalya, Suğdak ve Sinop gibi fethedilen şehirlerde açık biçimde görülmektedir. Antalya'nın ele geçirilmesinin ardından Mübârizeddin Ertokuş'un idareci olarak görevlendirilmesi, kadı, imam, müezzin ve kâtip tayin edilmesi, mihrap ve minber yaptırılması, ganimetlerin bir bölümünün dinî yapıların inşasına ayrılması, Selçuklu yönetiminin fetih sonrasında takip ettiği sürecin sistemli bir karakter taşıdığını göstermektedir. Bu uygulamalar askerî zaferin ardından şehirde yeni bir dinî ve idarî düzen kurma iradesini yansıtmaktadır.

Fethedilen şehirlerdeki gayrimüslim nüfusun durumu da aynı çerçevede değerlendirilmiştir. Emân verilen yerlerde halkın önemli bir kısmı cizye yükümlülüğü altında şehirde yaşamaya devam etmiş ekonomik ve sosyal hayatın kesintiye uğramaması hedeflenmiştir. Bu uygulama fetih sonrasında nüfusun tamamen tasfiye edilmesinden ziyade hukukî statüsünün yeniden belirlenmesine dayanan bir yönetim anlayışına işaret etmektedir. Böylece Selçuklu idaresi askerî başarı ile kamu düzenini birlikte yürütmeye çalışmıştır. Bununla birlikte fetih sonrasında bütün şehirlerde aynı dinî uygulamalar görülmemektedir. Stratejik ve sembolik değeri yüksek merkezlerde başlıca kiliselerin camiye dönüştürülmesi İslam hâkimiyetinin görünür işaretlerinden biri olarak öne çıkarken, emân kapsamında kalan gayrimüslim cemaatin ibadetlerini sürdürdüğünü gösteren örnekler de mevcuttur. Bu durum fethedilen şehirlerde dinî dönüşümün tek tip bir uygulama şeklinde değil siyasî şartlar, şehirlerin stratejik konumu ve yapılan antlaşmalar doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. Bu çerçevede Türkiye Selçuklu muhasaralarında emân, teslim müzakerelerini kolaylaştıran bir savaş

hukuku uygulaması olmasının yanında fetih sonrasında kurulan yeni dinî ve idarî düzenin de temel dayanaklarından biri hâline gelmiştir. Bu yönüyle emân, askerî çatışmaları sona erdiren bir uzlaşma aracı olmayıp fethedilen şehirlerde hukukî güvenliği, idarî sürekliliği ve siyasî meşruiyeti birlikte sağlayan kurumsal bir uygulama olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye Selçuklu kale muhasaralarına ilişkin araştırmalar ağırlıklı olarak askerî tarih, fetih stratejileri ve siyasî gelişmeler üzerinde yoğunlaşmış buna karşılık fetih sonrasında emân uygulamalarının İslam hukuku çerçevesindeki işleyişi ile dinî ve idarî düzenin hangi esaslar doğrultusunda kurulduğu müstakil olarak ele alınmamıştır. Bu çalışma Türkiye Selçuklu kronikleri ve çağdaş araştırmalar ışığında emân uygulamasının fetih sürecindeki hukukî işlevini incelemekte; Antakya, Antalya, Suğdak, Trabzon ve Sinop örnekleri üzerinden fetih sonrasında oluşturulan dinî düzenin temel özelliklerini karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir. Böylece Türkiye Selçuklu fetih siyasetinin askerî boyutunun yanında hukukî ve dinî yönü de bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulmaktadır.

1. Muhasarlarda Emân ve Teslim Müzakerelerinin Uygulanışı

Türkiye Selçuklu sultanları muhasara altına aldıkları kaleleri mümkün olduğunca uzun ve yıpratıcı çatışmalara sürüklemekten ele geçirmeyi hedeflemiştir. Bu amaç doğrultusunda askerî baskı ile diplomatik müzakere birlikte yürütülmüş kale komutanlarına veya şehir ileri gelenlerine haberci, elçi, mektup ve dönemin diğer haberleşme vasıtaları aracılığıyla teslim çağrısı ulaştırılmıştır. Bu çağrılar çoğu zaman emân vaadiyle desteklenmiş; şehir halkının can ve mal güvenliği güvence altına alınarak kalenin savaş yapılmaksızın teslim edilmesi amaçlanmıştır. Böylece askerî kayıpların azaltılması ve fetih sonrasında kamu düzeninin süratle kurulması mümkün olmuştur (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 184-185, 205-206; İbn Bîbî, 1941, ss. 98-99; Khoniates, 1995, s. 124).

I. Alâeddîn Keykubâd'ın (1220-1237) Alara Kalesi'ni ele geçirmesi bu yöntemin dikkat çekici örneklerinden biridir. Kalonoros'un (Alanya) fethinin ardından Alara önlerine gelen sultan doğrudan saldırıya geçmemiş önce kale hâkimine teslim teklifinde bulunmuştur. Gönderilen elçi aracılığıyla mevcut şartlarda direnişin sonuç vermeyeceği kalenin sulh yoluyla teslim edilmesi hâlinde güven içerisinde yaşamını sürdürebileceği bildirilmiştir. Kaynakların aktardığına göre kale hâkiminin ölümü üzerine kalenin ileri gelenleri direnişi devam ettirmemiş ve kaleyi Selçuklu idaresine teslim etmiştir. Böylece Alara geniş çaplı bir tahribat yaşanmadan Selçuklu hâkimiyetine girmiştir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 184-185; İbn Bîbî, 1941, ss. 98-99; Turan, 1971, ss. 316-317).

Benzer bir süreç Hançin Muhasarası sırasında da yaşanmıştır. I. İzzeddîn Keykâvus'un (1211-1220) yoğun mancınık atışları kale halkı üzerinde ciddi baskı oluşturmuş dışarıdan yardım alma ümidi ortadan kalkınca müdafiler canlarının, ailelerinin ve mallarının güvence altına alınmasını istemiştir. Sultan bu talebi kabul ederek emân vermiş, şartların yazılı hâle getirilmesini emretmiş ve teslimden sonra kaleye kendi görevlilerini tayin etmiştir. Bu gelişmeler emânın hukukî güvence sağlayan resmî bir devlet uygulaması olarak yürütüldüğünü göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, II, ss. 46, 70, 159; Aksarayî, 2000, s. 25).

Sinop'un fethi de askerî baskı ile emân siyasetinin birlikte uygulandığı örnekler arasında yer almaktadır. Şehir kara tarafından kuşatılmış deniz bağlantısı kesilerek dışarıdan yardım alması engellenmiştir. Erzak kaynaklarının tükenmeye başlaması üzerine kale ileri gelenleri teslim müzakerelerine yönelmiş, yapılan görüşmeler sonunda Selçuklu hâkimiyeti kabul edilmiştir. Fetihle birlikte şehirde idarî teşkilatlanma kurulmuş, dinî kurumlar faaliyete geçirilmiş ve devlet otoritesi kısa sürede yerleşmiştir. Sinop örneği muhasara süreci ile fetih sonrasında gerçekleştirilen yeniden yapılanmanın birbirini tamamlayan aşamalar olduğunu göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175; *Anonim Selçuknâme*, 2014, s. 40; Yazıcızâde Ali, 2009, ss. 275-285).

Muhasara sırasında emân teklifinin temel amacı kaleyi en az kayıpla ele geçirmektir. Bununla birlikte bu teklif her zaman kuşatmanın ilk safhasında yapılmamıştır. Bazı muhasarlarda önce askerî

baskı artırılmış; mancınık atışları, abluka, ikmal yollarının kesilmesi ve ekonomik kaynakların tahribi gibi yöntemlerle müdafilerin direnci zayıflatılmıştır. Teslim eğilimi belirgin hâle geldikten sonra emân teklif edilmiştir. Bu uygulama, askerî harekât ile diplomatik çözümün aynı strateji içinde değerlendirildiğini göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 169, 254 vd.; Göksu, 2018, ss. 270-271).

Teslim sonrasında gerçekleştirilen uygulamalar verilen emânın gerektirdiği esaslara uygun biçimde yürütülmüştür. Kale muhafızları değiştirilmiş, Selçuklu sancağı surlara çekilmiş, kûtûvâl (kale komutanı) tayin edilmiş, askerî mühimmat kontrol altına alınmış ve idarî görevliler şehre gönderilmiştir. Böylece fetih kısa süre içerisinde kurumsal devlet hâkimiyetine dönüşmüş emân da bu yeni düzenin hukukî temelini oluşturmuştur (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175, 230; Uzunçarşılı, 1988, ss. 118-126; Göksu, 2018, ss. 270-271).

2. Fetih Sonrası Dinî Düzenin Tesisi ve Birlikte Yaşama Pratikleri

Türkiye Selçuklu sultanları açısından bir kalenin ele geçirilmesi fetih sürecinin son aşaması değildi. Esas hedef kurulan hâkimiyetin şehirde kalıcı hâle getirilmesi ve bunun idarî olduğu kadar dinî bakımdan da görünür kılınmasıydı. Bu sebeple fethedilen şehirlerde ilk uygulamalar arasında idarî görevlilerin tayini, dinî hayatın yeniden düzenlenmesi ve kamu otoritesini temsil eden sembollerin hayata geçirilmesi yer almıştır. Böylece askerî başarı kısa sürede devlet teşkilatıyla desteklenmiş ve yeni yönetim şehir hayatına yerleştirilmiştir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175, 205-206; Turan, 1971, ss. 283-285; Koca, 2005, ss. 179-181). Bu sürecin en belirgin örneklerinden biri Antalya'nın fethidir. Şehrin Selçuklu hâkimiyetine girmesinden sonra Mübârizeddin Ertokuş idareci olarak görevlendirilmiş, kadı, imam, müezzin ve kâtip tayin edilmiştir. Mihrap ve minber gönderilmiş, elde edilen ganimetlerin bir bölümü dinî yapıların inşası ve onarımı için tahsis edilmiştir. Bu uygulamalar fetih sonrasında şehirde İslam hukukuna uygun idarî ve dinî teşkilatlanmanın kısa sürede oluşturulduğunu göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 205-206; İbn Bîbî, 1941, ss. 108-110; Turan, 1971, ss. 283-285).

Fetih sonrası Selçuklu idarecilerinin takip ettiği uygulamalar belirli bir program dâhilinde yürütülmüştür. Önce şehir güvenliği sağlanmış ardından adalet mekanizmasını temsil eden kadı görevlendirilmiş, camiler ibadete açılmış ve cuma hutbesi hükümdar adına okutularak yeni siyasî otorite ilan edilmiştir. İslam devlet geleneğinde hutbe meşru hâkimiyetin en güçlü göstergelerinden biri kabul edildiğinden bu uygulama fetih sürecinin hukukî bakımdan tamamlanmasını sağlamıştır (Turan, 1971, ss. 283-285; Uzunçarşılı, 1988, ss. 118-126). Dinî düzen kurulurken mevcut şehir dokusundan da faydalanılmıştır. Stratejik ve sembolik değeri yüksek bazı merkezlerde ana kiliseler camiye dönüştürülmüş böylece şehirdeki hâkimiyet değişikliği kamusal alanda görünür hâle getirilmiştir. Bununla birlikte teslim şartları ve emân hükümleri doğrultusunda Hristiyan cemaatlerin ibadetlerini sürdürdüğü şehirler de bulunmaktadır. Bu tablo Selçuklu idaresinin fethedilen bütün şehirlerde aynı uygulamayı benimsemediğini; siyasî şartlara ve yapılan antlaşmalara göre hareket ettiğini göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175, 205-206; Cahen, 1968, ss. 41-50).

Emân verilen şehirlerde gayrimüslim halkın hukukî statüsü yeniden belirlenmiştir. Teslim şartlarını kabul eden Hristiyan nüfus vergi vererek şehirde hayatını sürdürmüş; can ve mal güvenliği devlet güvencesi altına alınmıştır. Böylece üretim, ticaret ve gündelik hayatın devamlılığı korunmuş, şehir ekonomisinin büyük ölçüde işler durumda kalması sağlanmıştır. Bu yaklaşım fetih sonrasında toplumsal istikrarın korunmasına verilen önemi ortaya koymaktadır (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175; Cahen, 1968, ss. 41-50; Turan, 1971, ss. 284-285). Sinop'un fethinden sonra gerçekleştirilen uygulamalar da aynı anlayışı yansıtmaktadır. Şehir teslim alındıktan sonra Selçuklu idaresi gecikmeden kurulmuş askerî garnizon yerleştirilmiş, kadı ve diğer görevliler tayin edilmiş ve idarî teşkilatlanma tamamlanmıştır. Karadeniz ticaretinin önemli merkezlerinden biri olan Sinop'ta güvenliğin sağlanması ile dinî ve hukukî düzenin oluşturulması birlikte yürütülmüştür. Böylece şehir Karadeniz'deki Selçuklu hâkimiyetinin başlıca merkezlerinden biri hâline gelmiştir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175; Yazıcızâde Ali, 2009, ss. 275-285; Turan, 1971, ss. 289-291).

Benzer bir uygulama Kalonoros'un fethinden sonra da görülmektedir. Şehrin ele geçirilmesini izleyen dönemde surlar onarılmış, kamu yapıları inşa edilmiş ve dinî kurumlar desteklenmiştir. Kalonoros adının Alâiyye olarak değiştirilmesi de şehir üzerindeki yeni siyasî otoritenin sembolik bir ifadesi olmuştur. İmar faaliyetleriyle birlikte yürütülen bu düzenlemeler Selçuklu yönetiminin fetihleri uzun vadeli iskân ve devletleşme siyaseti çerçevesinde değerlendirdiğini göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 184-206; Turan, 1971, ss. 316-321).

Fetih sonrasında gerçekleştirilen uygulamalar dinî düzen ile toplumsal düzeni aynı idare anlayışı içerisinde bir araya getirmiştir. Emân sayesinde teslim olan şehirlerde geniş çaplı yıkımın önüne geçilmiş; buna karşılık hutbe, cami, kadı teşkilatı ve idarî görevlendirmeler aracılığıyla yeni siyasî otorite görünür hâle getirilmiştir. Böylece fethedilen şehirlerde İslam devlet geleneğinin temel kurumları kurulurken farklı dinî toplulukların hukukî statüsü de belirlenmiştir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175, 205-206; Turan, 1971, ss. 283-291; Koca, 2005, ss. 179-181). Bu çerçevede Türkiye Selçuklu fetih siyasetinde dinî düzen ile birlikte yaşama pratiği aynı hukukî zemin üzerinde şekillenmiştir. Emânın sağladığı güvence şehir hayatının devamını mümkün kılmış; hutbe, camiler ve kadı teşkilatı ise yeni yönetimin dinî ve siyasî meşruiyetini temsil etmiştir. (*Anonim Selçuknâme*, 2014, ss. 40-48; Turan, 1971, ss. 283-291; Cahen, 1968, ss. 41-50).

3. Karşılaştırmalı Vakalar

3. 1. Antakya Kalesi'nde Fetih Sonrası Dinî Düzenin Tesisi

Türkiye Selçuklularının fethettikleri şehirlerde uyguladıkları dinî politikalarının en dikkat çekici örneklerinden biri Antakya'da görülmektedir. Süleymanşah'ın (1075-1086) 477/1085 yılında şehri hâkimiyeti altına almasının ardından gerçekleştirilen uygulamalar fetih sonrasında dinî düzenin hangi esaslar doğrultusunda tesis edildiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Kaynaklar kuşatmanın askerî safhalarından çok fetih sonrasında gerçekleştirilen dinî, hukukî ve idarî düzenlemeleri ayrıntılı biçimde aktarmaktadır. Bu veriler Selçuklu yönetiminin İslam hâkimiyetini dinî semboller aracılığıyla görünür kılarken emân kapsamında kalan gayrimüslim halkın güvenliğini sağlayan ve şehir hayatını yeniden organize eden bir yönetim anlayışı benimsediğini göstermektedir (İbnü'l-Adîm, 1954, II, ss. 86-88; Sevim, 1990, ss. 108-112). Şehrin ele geçirilmesinden sonra gerçekleştirilen ilk dinî uygulamalardan biri Mar Cassianus (Kusyan) Kilisesi'nin camiye dönüştürülmesidir. Hristiyan dünyasının kutsal mekânları arasında yer alan bu yapının İslam ibadetine tahsis edilmesi ve burada ilk Cuma Namazının kılınması fetihle kurulan yeni siyasî otoritenin kamusal alanda ilan edildiğini göstermektedir. Kaynakların belirttiğine göre yüz yirmi müezzinin birlikte ezan okuması da bu merasimin sembolik değerini artırmıştır. Böylece şehirde kurulan yeni idare dinî ritüeller aracılığıyla görünür hâle getirilmiş ve İslam hâkimiyetinin başlangıcı halka ilan edilmiştir (İbnü'l-Adîm, 1954, II, ss. 86-88; Sevim, 1990, ss. 110-112).

Antakya'da kurulan dinî düzen Hristiyan cemaatin dinî hayatına ilişkin düzenlemeleri de kapsamaktadır. Kaynaklarda Hristiyan halkın talebi üzerine Meryem Ana ve Aziz Cercis adına iki kilisenin kullanılmasına veya yeniden inşa edilmesine izin verildiği belirtilmektedir. Bu uygulama şehirde İslam hâkimiyetinin tesis edilmesiyle birlikte gayrimüslim tebaanın ibadet hayatının da hukukî güvence altında sürdürüldüğünü göstermektedir. Emân anlayışı doğrultusunda şekillenen bu yaklaşım fethedilen şehirlerde toplumsal istikrarın korunmasına katkı sağlamış ve farklı dinî toplulukların birarada yaşamını sürdürmesine imkân tanımıştır (İbnü'l-Adîm, 1954, II, ss. 86-88; Sevim, 1990, ss. 110-112).

Fetih sonrasında dinî düzenin yerleşmesini sağlayan uygulamalar güvenlik politikalarıyla da desteklenmiştir. Süleymanşah'ın askerlerine Hristiyan halka zarar vermemelerini, evlere izinsiz girmemelerini ve keyfi yağmadan kaçınmalarını emretmesi emânın fetih sonrasında da geçerliliğini koruduğunu ortaya koymaktadır. Esirlerin önemli bir kısmının serbest bırakılması ve kale halkının gündelik hayatını sürdürebilmesine imkân tanınması yeni yönetimin toplumsal huzuru önceleyen bir

siyaset izlediğini göstermektedir. Böylece dinî düzen ile hukukî güvence aynı idare anlayışı içerisinde uygulanmıştır (İbnü'l-Adîm, 1954, II, ss. 86-88; Abû'l-Farac, 1999, I, ss. 331-333).

Antakya'da gerçekleştirilen uygulamaların önemli bir boyutunu da siyasî meşruiyet oluşturmaktadır. Fethin ardından hutbenin Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah (1072-1092) adına okutulması ve fetih haberinin süratle sultana ulaştırılması kurulan yeni yönetimin İslam siyaset geleneği içerisinde meşruiyet kazandığını göstermektedir. Süleymanşah'ın sultanın iradesi kesinleşinceye kadar hükümdarlığı çağrıştıran unvanları kullanmaması da merkezî otoriteye bağlılığın ve hukukî hiyerarşinin korunduğunu ortaya koymaktadır. Böylece dinî uygulamalar siyasî otoritenin meşruiyetini pekiştiren unsurlar hâline gelmiştir (Aksarayî, 2000, ss. 14-15; Turan, 2014, s. 102).

Antakya'da fetih sonrasında gerçekleştirilen uygulamalar Türkiye Selçuklularının şehir yönetiminde dinî semboller, hukukî güvence ve idarî istikrarı birlikte gözetten bir siyaset benimsediğini göstermektedir. Camiye dönüştürülen ibadet mekânı İslam hâkimiyetinin görünür simgesi hâline gelirken Hristiyan cemaatin ibadet hayatının devamına izin verilmesi emânın toplumsal hayata yansımaları ortaya koymaktadır. Hutbe, güvenlik tedbirleri ve şehir hayatının yeniden düzenlenmesiyle tamamlanan bu süreç Selçuklu fetih siyasetinde dinî düzenin askerî başarının ardından sistemli biçimde inşa edildiğini gösteren en belirgin örneklerden birini oluşturmaktadır.

3.2. Antalya'da Fetih Sonrası Dinî Düzenin Tesisi

Antalya'nın fethi Türkiye Selçuklularının fetih sonrasında dinî ve idarî düzeni sistemli biçimde tesis ettiğini gösteren belirgin örneklerden biridir. Doğu Akdeniz ticaretinin önemli merkezlerinden biri olan şehir I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1205-1211) döneminde gerçekleştirilen kuşatmanın ardından 603/1207 yılında Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Seferin başlıca gerekçesini Antalya'da faaliyet gösteren tüccarların uğradıkları saldırılar ticaret güvenliğinin ortadan kalkması ve limandaki siyasî istikrarsızlık oluşturmıştır. Kaynaklarda sultanın mağdur tüccarların şikâyetleri üzerine harekete geçtiği ve ticaret yollarının güvenliğini yeniden sağlamak amacıyla Antalya üzerine yürüdüğü açık biçimde ifade edilmektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 96-118; Abû'l-Farac, 1999, I, ss. 329-331; Turan, 1971, s. 214).

Fethin ardından şehirde Selçuklu idarî teşkilatı gecikmeden kurulmuştur. I. Gıyâseddin Keyhüsrev Antalya'nın idaresini Mübârizeddin Ertokuş'a bırakmış; surların onarılmasını, askerî tesislerin güçlendirilmesini ve şehir savunmasının yeniden düzenlenmesini emretmiştir. Bunun yanında Türk-İslam fetih geleneğine uygun olarak mihrap ve minber yaptırılmış, imam, hatip, kadı ve müezzinler görevlendirilmiş böylece şehirde dinî hayatın kurumsal yapısı oluşturulmuştur. (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 115-118; Turan, 1971, ss. 283-285). Ayrıca Antalya'nın yeniden imarı da fetih siyasetinin önemli bir parçasını oluşturmıştır. Şehrin surları tamir edilmiş, askerî depolar ve zahire ambarları yeniden düzenlenmiş, limanın güvenliği sağlanmıştır. Bunun yanında tüccarlara tanınan vergi kolaylıkları sayesinde ticaret faaliyetleri kısa sürede canlanmış ve Antalya yeniden Doğu Akdeniz'in önemli ticaret merkezlerinden biri hâline gelmiştir. Böylece Selçuklu yönetimi dinî teşkilatlanma ile ekonomik ve idarî düzenlemeleri aynı program içerisinde yürütmüştür (Râvendî, 1999, II, s. 424; Turan, 1971, ss. 214, 283-285).

Antalya'nın 608/1211 yılından sonra kısa süreliğine Selçuklu hâkimiyetinden çıkmasının ardından I. İzzeddin Keykâvus tarafından 612/1216 yılında yeniden fethedilmesi bu uygulamaların devamlılığını göstermesi bakımından önemlidir. İkinci fetih sonrasında da surlar tamir edilmiş, şehir idaresi yeniden Mübârizeddin Ertokuş'a verilmiş ve dinî-idarî teşkilatlanma aynı esaslar doğrultusunda yeniden kurulmuştur. Bu süreklilik Türkiye Selçuklularının fetih sonrasında uyguladığı dinî ve idarî düzenin belirli ilkelere dayandığını ve farklı dönemlerde benzer biçimde sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 162-167; Aksarayî, 2000, s. 25; Turan, 1971, ss. 283-285).

3. 3. Suğdak Kalesi'nde Fetih Sonrası Dinî Düzenin Tesis

Türkiye Selçuklularının Karadeniz'in kuzey kıyısında gerçekleştirdiği Suğdak Seferi fetih sonrasında tesis edilen dinî düzen bakımından diğer kale fetihlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Hazar ve Bulgar ticaret yollarının önemli merkezlerinden biri olan Suğdak Türkiye Selçuklu Devleti'nin ekonomik çıkarlarının korunması amacıyla düzenlenen deniz aşırı bir askerî harekâtın ardından hâkimiyet altına alınmıştır. Seferin temel gerekçesini Kıpçak ve Suğdaklı tüccarların uğradıkları saldırılar ile ticaret mallarının gasp edilmesi oluşturmuştur. Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın mağdur tüccarların zararlarını devlet hazinesinden karşılatması ve ardından Hüsâmeddîn Çoban kumandasında bir donanmayı Suğdak üzerine sevk etmesi ticaret güvenliğinin devlet politikası olarak görüldüğünü göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 316-319, 325; Peacock, 2010, ss. 70-92).

Suğdak önlerine ulaşan Selçuklu kuvvetleriyle şehir halkı arasında doğrudan çatışmaya geçilmeden önce diplomatik temaslar kurulmuştur. Suğdak ileri gelenleri gönderdikleri elçiler vasıtasıyla bağlılıklarını bildirmiş geçmişte yerine getirilemeyen yükümlülükleri telafi etmeyi, vergileri ödemeyi ve Selçuklu ordusuna askerî destek sağlamayı teklif etmişlerdir. Buna rağmen Hüsâmeddîn Çoban seferin sultanın emri doğrultusunda yürütüldüğünü belirterek bu teklifleri kabul etmemiş ve harekâtı sürdürmüştür. Ardından Kıpçaklar ve Rus kuvvetleriyle yapılan mücadeleler Selçuklu zaferiyle sonuçlanmış Suğdak halkı ise başlangıçta direnmeyi tercih etmiş ancak askerî üstünlüğün kesinleşmesi üzerine af talebinde bulunarak vergi vermeyi, rehin göndermeyi ve sultanın bütün şartlarını kabul edeceklerini bildirmişlerdir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 325-336). Fetih sonrasında dinî düzenin nasıl şekillendirileceğini gösteren en önemli belge ise I. Alâeddîn Keykubâd'ın Hüsâmeddîn Çoban'a gönderdiği fermanıdır. Sultan Suğdak halkının affedilmesini kabul etmekle birlikte bunun belirli şartlara bağlandığını açıkça ifade etmiştir. Fermana şehirde "çan ve kilise yerine Hz. Muhammed'in şeriatının mihrabı, minberi ve düzeninin yerleştirilmesi" emredilmiş böylece İslam hâkimiyetinin dinî semboller aracılığıyla görünür hâle getirilmesi istenmiştir. Bu ifade fethedilen şehirde yeni dinî düzenin hangi esaslar üzerine kurulacağını doğrudan ortaya koyması bakımından Türkiye Selçuklu tarihinin en açık kayıtlarından birini oluşturmaktadır. İslam egemenliğinin ilanı burada siyasî otoritenin değişmesiyle değil kamusal dinî hayatın yeniden düzenlenmesiyle de ilişkilendirilmiştir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 336-345). Fermanın dikkat çekici bir diğer yönü dinî düzenin adalet anlayışıyla birlikte ele alınmasıdır. Sultan Suğdaklı tüccarların daha önce haksız şekilde aldıkları malların eksiksiz biçimde sahiplerine iade edilmesini emretmiştir. Böylece fetih sonrasında kurulan yeni düzen İslam ibadet hayatının tesis edilmesiyle sınırlı bırakılmamış; ticaret hukukunun korunması, mülkiyet hakkının iadesi ve ekonomik güvenliğin yeniden sağlanması da devletin sorumluluğu olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım fethedilen şehirlerde dinî düzen ile hukukî düzenin birbirini tamamlayan iki unsur olarak görüldüğünü göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 336-345).

Sultanın emirleri doğrultusunda Hüsâmeddîn Çoban şehirde gerekli düzenlemeleri kısa sürede tamamlamış Selçuklu hâkimiyetini korumak amacıyla Suğdak'ta bir garnizon bırakarak Anadolu'ya dönmüştür. Böylece fetih geçici bir askerî başarı olarak bırakılmamış dinî ve idarî düzenlemelerle desteklenen kalıcı bir yönetim tesis edilmeye çalışılmıştır. Şehirde bırakılan askerî birlik kurulan yeni düzenin devamlılığını sağlarken fermanla belirlenen dinî ve hukukî esaslar da Selçuklu idaresinin temel çerçevesini oluşturmuştur (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 336-345).

Suğdak örneği Türkiye Selçuklularında fetih sonrasında dinî düzenin merkezî otoritenin doğrudan talimatları doğrultusunda oluşturulduğunu göstermektedir. Özellikle sultanın fermanında yer alan mihrap, minber ve şeriat düzeninin tesisi yönündeki ifadeler İslam hâkimiyetinin sembolik ve kurumsal boyutunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Bunun yanında affın kabul edilmesi, mülkiyet haklarının korunması ve ticaret güvenliğinin yeniden sağlanması, fetih sonrasında dinî

düzenin hukukî güvence ve idarî istikrarla birlikte inşa edildiğini göstermesi bakımından Suğdak'ı Türkiye Selçuklu fetih siyasetinin en dikkat çekici örneklerinden biri hâline getirmektedir.

3. 4. Trabzon Muhasarası Sonrasında Dinî Mekânlara Yaklaşım ve Diplomatik Düzen

Trabzon, Türkiye Selçukluları ile Trabzon Rum Devleti arasındaki siyasî ve ticarî ilişkilerin düğüm noktasını oluşturan önemli bir Karadeniz limanıydı. I. Gıyâseddîn Keyhüsrev döneminde gerçekleştirilen ilk muhasara sonunda Trabzon hükümdarı yeniden Selçuklu hâkimiyetini tanımış ve haraç ödemeyi kabul etmiştir. Ancak bu bağıllık uzun süre devam etmemiş özellikle I. Alâeddîn Keykubâd devrinde Karadeniz ticaretini etkileyen gelişmeler ve karşılıklı gemilere yönelik müdahaleler iki devlet arasındaki ilişkileri yeniden gerginleştirmiştir. Sinop açıklarında meydana gelen yağma ve esir alma hadiseleri üzerine Selçuklu yönetimi Trabzon üzerine yeni bir sefer düzenleme kararı almış böylece Karadeniz ticaret yollarının güvenliğinin yeniden sağlanması hedeflenmiştir (İbnü'l-Esir, 1991, XII, s. 201; Yinanç, 2014, II, ss. 6-7; Uyumaz, 1997, ss. 59-60; Keçiş, 2012, ss. 43-46).

Şehre ulaşan Selçuklu kuvvetleri Trabzon'u kara ve denizden kuşatmalarına rağmen kalenin güçlü tahkimatı ve müdafilerin direnişi sebebiyle kesin bir sonuç elde edememiştir. Muhasara sırasında taraflar arasında askerî mücadele devam ederken diplomatik temaslar da kesilmemiş erzak sıkıntısı yaşayan kaleye teslim çağrısı yapılmış buna karşılık Trabzon hükümdarı I. Andronikos Gidos (1222-1235) barış görüşmeleri başlatmak amacıyla Selçuklu komutanından elçi göndermesini istemiştir. Görüşmeler sırasında iki taraf askerî güçlerini ve imkânlarını karşı tarafa göstermeye çalışmış psikolojik üstünlük sağlama çabası diplomatik müzakerelerin önemli bir parçası hâline gelmiştir (Lazaropoulos, 1996, ss. 313-329; Ayönü, 2008, ss. 25-26). Kaynakların ifadesine göre muhasaranın son safhasında meydana gelen şiddetli yağmur ve fırtına savaşın seyrini değiştirmiş Selçuklu birlikleri dağılmış, seferi yöneten Melik ise Trabzon kuvvetlerinin eline esir düşmüştür. Kaynakların ortak biçimde belirttiğine göre I. Andronikos Gidos esir edilen Selçuklu kumandanına herhangi bir kötü muamelede bulunmamış zincirlerini çözdürmüş, kendisini misafir etmiş ve fidye talep etmeksizin güvenlik kuvvetleri eşliğinde Sinop'a dönmesini sağlamıştır. Bu tavır muhasaranın ardından taraflar arasında yeniden diplomatik ilişki kurulmasının önünü açmıştır (Panaretos, 2020, ss. 2-3, 66; Lazaropoulos, 1996, ss. 329-335; Karpov, 2016, s. 574; Ayönü, 2008, ss. 26-27).

Trabzon örneğini dinî uygulamalar bakımından dikkat çekici hâle getiren gelişme ise muhasara sırasında zarar gören Azîz Evgenios Manastırı ile ilgilidir. Kaynaklara göre Selçuklu kuvvetleri kuşatma sırasında manastıra zarar vermiş ancak Melik Konya'ya döndükten sonra I. Andronikos Gidos'un kendisine gösterdiği iyi muamelenin karşılığı olarak hükümdara değerli hediyeler göndermiş bunun yanında Azîz Evgenios Manastırı'nın tamiri için de maddî yardımda bulunmuştur. Bir Hristiyan dinî yapısının onarımına Selçuklu meliki tarafından destek verilmesi dönemin fetih ve muhasara pratiği içerisinde dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Bu uygulama askerî mücadele sırasında zarar gören kutsal mekânın diplomatik uzlaşının ardından yeniden ihya edilmesine yönelik bilinçli bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir (Panaretos, 2020, ss. 2-3, 66; Lazaropoulos, 1996, ss. 329-335; Shukurov, 2005, ss. 95-96, 110-111; Ayönü, 2008, ss. 26-27). Bu bakımdan Trabzon Muhasarası Türkiye Selçuklularının fetih sonrasında uyguladığı dinî politikalarından farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Şehir ele geçirilememiş olmakla birlikte muhasaranın ardından gelişen diplomatik süreç dinî mekânlara yönelik yaklaşımın askerî rekabetten bağımsız biçimde yeniden şekillenebildiğini göstermektedir. Esir edilen Selçuklu kumandanına gösterilen iyi muameleye karşılık Hristiyan kutsal mekânının tamirine katkı sağlanması iki taraf arasında siyasî uzlaşının dinî alan üzerindeki yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle Trabzon örneği Türkiye Selçuklularının gayrimüslim dinî yapılar karşısındaki uygulamalarının fethedilen şehirlerle sınırlı olmadığı diplomatik ilişkiler çerçevesinde de farklı biçimlerde ortaya çıkabildiğini göstermesi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

3. 5. Sinop Kalesi'nde Fetih Sonrası Dinî ve İdarî Düzenin Tesisi

Türkiye Selçuklularının Karadeniz hâkimiyetini sağlamasında belirleyici rol oynayan Sinop fetih sonrasında oluşturulan dinî ve idarî düzen bakımından en kapsamlı örneklerden birini oluşturmaktadır. Karadeniz ticaret yollarının güvenliği ve bölgedeki siyasî istikrar açısından stratejik öneme sahip olan kale I. İzzeddîn Keykâvus döneminde yeniden Selçuklu hâkimiyetine alınmıştır. Fetih sürecinde askerî başarı kadar teslim şartlarının belirlenmesi ve şehir halkının gelecekteki statüsünün hukukî güvence altına alınması da ön planda tutulmuştur. Bu yönüyle Sinop'un fethi askerî zaferin ardından uygulanacak idarî ve dinî düzenlemelerin daha kuşatma sona ermeden planlandığını göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175; *Anonim Selçuknâme*, 2014, s. 40; Yazıcızâde Ali, ss. 275-285).

Muhasara sırasında ele geçirilen Tekfur Kyr Aleksios aracılığıyla kale halkıyla müzakereler yürütülmüş uzun görüşmeler sonunda şehir ileri gelenleri kaleyi teslim etmeyi kabul etmiştir. Bunun üzerine Sultan I. İzzeddîn Keykâvus Tekfur'un canına ve malına dokunulmayacağını kale halkının da emniyet içinde yaşayacağını taahhüt etmiş; isteyenlerin şehirden ayrılabilceğini isteyenlerin ise yerlerinde kalabileceğini bildirmiştir. Buna karşılık Tekfur'un Selçuklu hâkimiyetini tanınması yıllık vergisini düzenli olarak göndermesi ve gerektiğinde askerî yardım sağlaması şart koşulmuştur. Bu şartlar tarafların huzurunda hazırlanan ahidnâme ile kayıt altına alınmış ve iki tarafın ileri gelenleri tarafından tasdik edilmiştir. Böylece fetih kuvvet kullanımının ötesinde karşılıklı yükümlülükleri belirleyen hukukî bir zemine oturtulmuştur (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175).

Fethin ardından gerçekleştirilen ilk uygulamalar doğrudan dinî ve idarî hayatın yeniden düzenlenmesine yönelmiştir. Kaynakların aktardığına göre Selçuklu nâibleri şehirdeki kiliseyi camiye dönüştürmüş; ardından kadı, kâtip, hatip ve müezzin görevlendirilmiştir. Bunun yanında kalenin muhafazası için kûtûvâl ve muhafız birlikleri tayin edilmiş, surlarda meydana gelen tahribat onararak güvenlik sistemi yeniden düzenlenmiştir. Bu uygulamalar fethedilen şehirde İslam ibadet hayatının kurumsal olarak tesis edildiğini, dinî teşkilatlanmanın idarî yapılanmayla eş zamanlı biçimde yürütüldüğünü göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175).

Selçuklu yönetimi şehir nüfusunun yeniden istikrara kavuşmasını da fetih siyasetinin bir parçası olarak değerlendirmiştir. Sultanın emriyle çeşitli bölgelerden itibarlı ve ekonomik bakımdan güçlü aileler Sinop'a yerleştirilmiş, şehirden ayrılanların taşınmazları bedelleri ödenerek satın alınmış daha sonra kaçan eski sakinler geri çağrılarak malları kendilerine iade edilmiştir. Böylece fetih sonrasında şehir nüfusunun yeniden düzenlenmesi, mülkiyet haklarının korunması ve ekonomik hayatın canlandırılması hedeflenmiştir. Bu uygulamalar dinî düzenin ibadet mekânlarının dönüştürülmesiyle sınırlı kalmadığı sosyal ve ekonomik hayatın yeniden yapılandırılmasıyla birlikte ele alındığını göstermektedir (İbn Bîbî, 1996, I, ss. 168-175).

Sinop'un daha sonraki yıllarda Trabzon Rum Devleti tarafından kısa süreliğine ele geçirilmesinin ardından Türkiye Selçukluları kaleyi yeniden hâkimiyetleri altına almıştır. Kaynaklar bu ikinci fetih sonrasında Rumlar tarafından kiliseye çevrilen camilerin tamir edilerek tekrar ibadete açıldığını çan seslerinin yerini yeniden ezan ve Kur'an tilavetinin aldığını kaydetmektedir. Bu uygulama Selçuklu yönetiminin şehir üzerindeki siyasî hâkimiyetini dinî semboller aracılığıyla yeniden görünür hâle getirdiğini göstermektedir. Fetihnâmelerin farklı merkezlere gönderilmesi de bu gelişmenin siyasî ve dinî önemini ortaya koymaktadır (Yûnînî, 1955, III, ss. 347-348; İbn Bîbî, 1996, II, s. 165; *Anonim Selçuknâme*, 2014, s. 47; Aksarayî, 2000, s. 63).

4. Değerlendirme

İncelenen Antakya, Antalya, Suğdak, Trabzon ve Sinop örnekleri Türkiye Selçuklularının fetih ve muhasara sonrasında dinî düzeni tek tip bir uygulama olarak ele almadığını göstermektedir. Şehirlerin teslim şekli, askerî şartlar, nüfus yapısı ve siyasî konumu farklı olmakla birlikte uygulamalar belirli hukukî ve idarî ilkeler etrafında şekillenmiştir. Fetih sonrasında gerçekleştirilen

düzenlemeler İslam hukukunun emân, ahid ve zimmet anlayışıyla devletin güvenlik ve kamu düzenini tesis etme hedefini birlikte yansıtmaktadır.

Türkiye Selçuklularının uygulamalarında dikkat çeken ilk husus askerî başarının ardından hukukî güvence mekanizmalarının gecikmeden işletilmesidir. Özellikle Sinop örneğinde teslim şartları karşılıklı taahhütlerle belirlenmiş Tekfur ve şehir halkının can ve mal güvenliği emân kapsamında güvence altına alınmış buna karşılık Selçuklu hâkimiyetinin tanınması, yıllık vergi yükümlülüğünün sürdürülmesi ve gerektiğinde askerî destek sağlanması gibi hükümler ahidnâme ile kayıt altına alınmıştır. Böylece fetih sonrasında yeni siyasî otoritenin meşruiyeti askerî başarının yanında hukukî yükümlülüklerin karşılıklı kabulüne de dayandırılmıştır.

Fethedilen şehirlerde İslamî kamusal düzenin sembollerinin kısa sürede görünür hâle getirilmesi ortak uygulamalardan bir diğeridir. Suğdak ve Sinop'ta kiliselerin camiye dönüştürülmesi, mihrap ve minberlerin kurulması, hutbenin okutulması ve ezanın kamusal alanda yeniden duyulur hâle gelmesi yeni siyasî hâkimiyetin dinî semboller aracılığıyla temsil edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte bu uygulamalar bütün gayrimüslim dinî yapılarının ortadan kaldırılması şeklinde uygulanmamıştır. Trabzon Muhasarası sonrasında Aziz Evgenios Manastırı'nın onarımına maddî katkı sağlanması Selçuklu yönetiminin dinî mekânlara yönelik yaklaşımının askerî ve diplomatik şartlara göre değişebildiğini ortaya koymaktadır. Dinî düzenlemeler idarî teşkilatlanmadan bağımsız yürütülmemiştir. Fetih sonrasında kadı, hatip, müezzin ve kâtiplerin görevlendirilmesiyle birlikte kalelerin muhafazası için askerî birlikler bırakılmış, surlar onarılmış ve şehir yönetimi yeniden teşkil edilmiştir. Özellikle Sinop'ta gerçekleştirilen bu uygulamalar ibadet hayatının düzenlenmesi ile güvenlik ve adalet mekanizmalarının aynı idarî program içerisinde ele alındığını göstermektedir.

Fetih sonrası Ekonomik hayatın korunmasına yönelik tedbirler de dinî ve hukukî düzenin tamamlayıcı unsurlarından biri olmuştur. Suğdak'ta yağmalanan tüccar mallarının devlet hazinesinden karşılanması ve ticaret güvenliğinin yeniden sağlanması, Sinop'ta ise şehir nüfusunun yeniden iskân edilmesi, mülkiyet haklarının korunması ve ekonomik hayatın canlandırılmasına yönelik uygulamalar Selçuklu yönetiminin fethedilen şehirlerde kamu düzenini çok yönlü biçimde tesis etmeye çalıştığını göstermektedir.

Karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde vakalar arasında uygulama farklılıkları da dikkat çekmektedir. Antakya ve Sinop doğrudan fetih sonrasında oluşturulan dinî ve idarî düzeni göstermesi bakımından öne çıkarken Suğdak denizaşırı bir askerî harekâtın ardından kurulan İslamî kamusal düzeni yansıtmaktadır. Trabzon ise fethedilememesine rağmen muhasara sonrasında gelişen diplomatik ilişkiler ve Hristiyan dinî yapılarının onarımına yönelik yaklaşım sayesinde Türkiye Selçuklularının din siyasetinin fethedilen şehirlerle sınırlı olmadığını göstermektedir. Bu farklılıklar Selçuklu yönetiminin aynı hukukî ilkeleri korurken uygulamalarını siyasî ve askerî şartlara göre uyarlayabildiğini ortaya koymaktadır. Bu örnekler birlikte değerlendirildiğinde Türkiye Selçuklularında fetih sonrasında oluşturulan dinî düzenin ibadet hayatının yeniden teşkil edilmesinden ibaret olmadığı anlaşılmaktadır. Emân uygulamaları, ahidnâmeler, din görevlilerinin tayini, ibadet mekânlarının yeniden düzenlenmesi, mülkiyet haklarının korunması, ticaret güvenliğinin sağlanması ve idarî teşkilatlanma birbirini tamamlayan uygulamalar olarak yürütülmüştür. Dolayısıyla fetih sonrası dinî düzen, Türkiye Selçuklu yönetim anlayışında hukukî, idarî, iktisadî ve dinî politikaların birbirini desteklediği bütüncül bir devlet pratiğini yansıtmaktadır.

Sonuç

Türkiye Selçuklularında kale muhasaraları, askerî başarı elde etmeye yönelik operasyonlar olmanın ötesinde fethedilen bölgelerde yeni bir siyasî ve hukukî düzen kurmayı amaçlayan kapsamlı bir yönetim anlayışının parçası olarak uygulanmıştır. Bu çalışmada ele alınan Antakya, Antalya, Suğdak, Trabzon ve Sinop örnekleri, Selçuklu fetih siyasetinde emân uygulaması ile fetih sonrasında gerçekleştirilen dinî ve idarî düzenlemeler arasında güçlü bir bütünlük bulunduğunu ortaya koymaktadır. Kaynaklarda yer alan veriler kuşatmaların askerî stratejiyle açıklanmasına ek İslam

hukukunun öngördüğü emân, ahid ve zimmet esaslarının fetih sürecinin önemli belirleyicileri arasında yer aldığını göstermektedir.

İncelenen örneklerde teslim müzakereleri mümkün olduğunca çatışmaların sona erdirilmesini sağlayacak hukukî bir zemin oluşturmuştur. Emân sayesinde teslim olan şehirlerde can ve mal güvenliği güvence altına alınmış şehirlerin büyük ölçüde tahrip edilmesi önlenmiş ve fetih sonrasında idarî teşkilatlanmanın kısa sürede kurulmasına elverişli bir ortam hazırlanmıştır. Bu uygulama Selçuklu yönetiminin askerî başarıyı kalıcı devlet hâkimiyetine dönüştürme anlayışının temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmelidir.

Fetih sonrasında gerçekleştirilen uygulamalar da belirli bir idarî programın varlığına işaret etmektedir. Kadı, hatip, imam, müezzin ve diğer görevlilerin tayin edilmesi, hutbenin hükümdar adına okutulması, camilerin faaliyete geçirilmesi veya gerekli görülen yerlerde yeni ibadet mekânlarının oluşturulması, yeni yönetimin dinî ve siyasî meşruiyetini kamusal alanda görünür hâle getirmiştir. Buna karşılık emân kapsamında kalan gayrimüslim nüfusun can ve mal güvenliğinin korunması, ibadet hayatının belirlenen hukukî çerçevede devam ettirilmesi ve ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi, Selçuklu yönetiminin fethedilen şehirlerde toplumsal istikrarı da gözettiğini göstermektedir.

Çalışmada ele alınan vakalar Selçuklu uygulamalarının her şehirde aynı biçimde gerçekleşmediğini de ortaya koymaktadır. Antakya ve Sinop'ta İslamî kamusal düzen süratle oluşturulurken, Suğdak'ta ticaret güvenliği ile dinî düzen merkezî otoritenin doğrudan talimatları doğrultusunda birlikte şekillendirilmiştir. Trabzon örneğinde ise şehrin fethedilememesine rağmen muhasara sonrasında gelişen diplomatik ilişkiler ve Azîz Evgenios Manastırı'nın onarımına sağlanan destek Selçuklu yönetiminin dinî yapılara yaklaşımının askerî şartlar, siyasî dengeler ve diplomatik ilişkiler doğrultusunda değişebildiğini göstermektedir. Bu farklılıklar, Türkiye Selçuklularının fetih siyasetinde katı ve değişmez bir uygulama yerine şartlara göre uyarlanabilen esnek bir yönetim anlayışını benimsediğini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın ulaştığı sonuçlardan biri de emân uygulamasının İslam hukukundaki teorik çerçevesi ile Anadolu'daki fiilî uygulamaları arasında güçlü bir uyum bulunduğudur. Teslim şartlarının ahidnâmelerle güvence altına alınması, mülkiyet haklarının korunması, vergi yükümlülüklerinin belirlenmesi ve dinî hayatın yeniden düzenlenmesi, fetih sonrasında hukukî güvenlik ile kamu düzeninin birlikte tesis edildiğini göstermektedir. Böylece Selçuklu yönetimi fethedilen şehirlerde askerî hâkimiyeti hukukî meşruiyet ve idarî kurumsallaşmayla destekleyen bir model geliştirmiştir.

References

- Abû'l-Farac. (1999). *Abû'l-Farac tarihi* (C. 1–2, Ö. R. Doğrul, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aksarayî, K. M. (2000). *Müsâmeretü'l-ahbâr* (M. Öztürk, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Anonim Selçuknâme. (2014). *Târîh-i Âl-i Selçuk (Selçuknâme)* (H. İ. Gök & F. Coşguner, Çev.). Atıf Yayınları.
- Ayönü, Y. (2008). Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu arasında Karadeniz bölgesindeki hâkimiyet mücadelesi (1204–1243). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 23(1), 15–36.
- Ayönü, Y. (2018). *Selçuklular ve Bizans*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cahen, C. (1968). İbn Sa'îd sur l'Asie Mineure seldjuqide. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(10–11), 41–50.
- el-Aynî, B. M. (2007). *İkdü'l-cümân fî târîhi ehli'z-zamân* (Cüz III, M. R. Mahmud, Neşr.). Kahire.
- el-Ömerî. (2014). *Mesâlikü'l-ebsâr fî memâlikü'l-emsâr: Türkler hakkında gördüklerim ve duyduklarım* (A. Batur, Çev.). Selenge Yayınları.
- Göksu, E. (2018). *Türkiye Selçuklularında ordu*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbn Bîbî. (1941). *İbn Bîbî Anadolu Selçuklu Devleti tarihi* (M. N. Gençosman, Çev.). Uzluk Basımevi.
- İbn Bîbî. (1996). *el-Evâmirü'l-Alâ'îyye fî'l-Umûri'l-Alâ'îyye (Selçuknâme)* (C. 1, M. Öztürk, Çev.). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Bîbî. (1996). *el-Evâmirü'l-Alâ'îyye fî'l-Umûri'l-Alâ'îyye (Selçuknâme)* (C. 2, M. Öztürk, Çev.). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbnü'l-Adîm. (1954). *Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb* (C. 2). Katolik Kilisesi Matbaası.
- İbnü'l-Esîr. (1991). *el-Kâmil fî't-Târîh* (C. 12, A. Ağırakça & A. Özaydın, Çev.). Bahar Yayınları.
- Karpov, S. P. (2016). *Trabzon İmparatorluğu tarihi* (E. Uzun, Çev.). Kültür Bilimleri Akademisi Yayınları.
- Kaymaz, N. (2014). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev ve Devri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Keçiş, M. (2009). *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204–1404)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keçiş, M. (2012a). Michael Panaretos. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 12(12), 25–38.
- Keçiş, M. (2012b). Türkiye Selçuklularının 1223 yılında Trabzon üzerine düzenledikleri sefer hakkında yeni bir kaynak ve bazı yeni bilgiler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 40–54.
- Kesik, M. (2003). *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116–1155)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Khoniates, N. (1995). *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)* (I. Demirkent, Çev.). Dünya Yayıncılık.
- Koca, S. (2005). *Türkiye Selçuklularında devlet teşkilatı*. Berikan Yayınevi.
- Lazaropoulos, J. (1996). Synopsis. İçinde J. O. Rosenqvist (Ed.), *The Hagiographic Dossier of St. Eugenios of Trebizond in Codex Athous Dionysiou 154*. Uppsala University Press.

- Panaretos, M. (2020). *Two Works on Trebizond* (S. Kennedy, Çev.). Dumbarton Oaks Medieval Library.
- Peacock, A. C. S. (2010). Kırım'a karşı Selçuklu seferi ve Alâeddin Keykubâd'ın hâkimiyetinin ilk yıllarındaki genişleme politikası (M. Keçiş & A. Mıynat, Çev.). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 29(47), 70–92.
- Râvendî. (1999). *Râhatü's-sudûr ve âyetü's-sürûr* (C. 2, A. Ateş, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sevim, A. (1990). *Suriye ve Filistin Selçukluları tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Shukurov, R. (2005). Trebizond and the Seljuks (1204–1299). *Mésogios: Revue trimestrielle d'études méditerranéennes*, 25–26, 71–136.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular zamanında Türkiye*. Turan Neşriyat Yurdu.
- Uyumaz, E. (1997). *Sultan I. Alâeddin Keykubâd devri Selçuklu tarihi (1220–1237)* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti teşkilâtına medhal*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yazıcızâde Ali. (2009). *Tevârih-i Âl-i Selçuk* (A. Bakır, Çev.). Çamlıca Yayınları.
- Yinanç, M. H. (2014). *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri* (C. II). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yûnînî, Kutbü'd-Dîn Mûsâ b. Muhammed. (1955). *Zeylû Mir'âti'z-Zamân* (C. I–III). Dâ'iratü'l-Ma'ârifî'l-Osmaniyye.

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim.